

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU
VĒSTURES KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas
3. kursa studente
Lita **Zemvalde**
Stud.apl.Nr. lz08140

VĒSTURE UN IDEOLOĢIJA: LATVIJAS VĒSTURE XX GS.
30. GADU LATVIEŠU DRAMATURĢIJĀ
BAKALaura DARBS

Darba zinātniskais vadītājs
Dr. habil. hist., profesors
Ilgvars Butulis

RĪGA 2011

SATURS

Anotācija	3
Annotation	3
Ievads	4
Avotu un literatūras apskats	7
1. K. Ulmaņa autoritārā ideoloģija (1934-1940)	14
2. Vēsturisko lugu analīze	24
3. Vēsturisko lugu atspoguļojums recenzijās	40
Secinājumi	48
Avotu un literatūras saraksts	51

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs „Vēsture un ideoloģija: Latvijas vēsture XX gs. 30. gadu latviešu dramaturģijā” veltīts nozīmīgai tēmai Latvijas vēsturē. Darba mērķis ir izpētīt Latvijas vēstures atspoguļojumu 20. gadsimta 30. gadu latviešu dramaturģijā un parādīt tās ideoloģiskos aspektus K. Ulmaņa autoritārā režīma ietvaros (1934-1940). Šādā skatījumā K. Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģija līdz šim nav pētīta. Darba gaitā secināts, ka Latvijas vēstures atspoguļojums bija būtiska autoritārās ideoloģijas sastāvdaļa. Tajā izvirzītās galvenās idejas tika attēlotas arī vēsturiskajā drāmā. Darbā aplūkotas izrādīto vēsturisko lugu teātra recenzijas ļauj atklāt sabiedrības attieksmi pret tajās paustajām idejām.

ANNOTATION

Bachelor's thesis 'Latvia's History in Latvian Drama of 1930's' is dedicated to a very important subject in Latvia's history. Its aim is to research the reflection of Latvia's history in chronicle plays during 1930's and to show its connection with ideology of the Kārlis Ulmanis regime (1934-1940). Ideology of his regime in chronicle plays has not been studied before. During the research, the author has come to a conclusion that Latvia's history played a very important role in the ideology of the K. Ulmanis regime. The same ideas about Latvia's history were also shown in historical drama itself and in theatre plays. The reviews about the plays that have been examined during the research allow to reveal public opinion about the main ideas that were represented.

IEVADS

Pēc politiskās iekārtas maiņas Latvijā 1934. gada 15. maijā, kad vienpersonisku varu ieguva Ministru prezidents Kārlis Ulmanis, Latvijas vēsture ieguva īpašu stāvokli jaunā režīma ideoloģijā. Tā tika lietota, lai celtu nacionālo pašapziņu un sētu latviešos patriotiskas jūtas, kā arī pamatotu 1934. gada 15. maija nepieciešamību un slavinātu K. Ulmaņa personību. Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms (1934-1940) ir nozīmīgs posms Latvijas vēsturē. Tā pētniecībai pieskārusies virkne autoru. Šis laiks raksturots darbā „Latvijas vēsture. 20. gadsimts.”¹, kur nodaļu par 1934. gada 15. maija apvērsuma režīmu sarakstījis Inesis Feldmanis. Tāpat tā pētīta Ilgvara Butuļa un Antonija Zundas darbā „Latvijas vēsture”². Mazāk skatīta ir autoritārā režīma ideoloģija. Par to savos pētījumos rakstījuši Ilgvars Butulis un Aivars Stranga, kā arī Arturs Neparts.³ Vienotas nostādnes par K. Ulmaņa autoritāro ideoloģiju nav. Būtisks ir jautājums, kas skar vēstures un ideoloģijas saistību un atbild uz jautājumiem, kā notiek centieni vēsturi ideoloģizēt un kā to padarīt par propagandas iezīmi. K. Ulmaņa režīma laikā veiktos Latvijas vēstures pētījumus skatījis Ilgvars Butulis⁴. Interesanti ir aplūkot, kā autoritārais režīms centās literatūru padarīt par savu „kalponi”. Šim jautājumam pievērsies ir Harijs Hiršs⁵. Savā darbā viņš uzmanību pievērš dzejai un prozai, taču neapskata dramaturģiju, kas ir neatņemama literatūras sastāvdaļa. Bakalaura darbā dramaturģija kā literatūras veids un vēsturiskā luga kā tās žanriskā izpausme skatīta kā liecība par Latvijas vēstures atspoguļojumu K. Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģijas ietvaros. Šādā aspektā darbs ir aktuāls, jo nav iepriekš aplūkots. Būtiska nozīme ir arī vēsturisko lugu iestudējumiem teātrī, tiešā veidā vēršoties uz skatītāju. Ideoloģijai vajadzēja „popularizēt Latvijas valsti un veidot tās tēlu”⁶. Lai šo noteikumu realizētu, bija nepieciešams uzsvērt priekšnosacījumus, uz kuriem dzima un balstījās Latvijas valsts.

Runājot par vēsturisko lugu, nav vienotas tās definīcijas. Latviešu valodas vārdnīcā⁷ par vēsturisko lugu rakstīts, ka tā vai nu ir par vēsturi, vai saistīta ar to. Nedaudz plašāku ieskatu sniedz britu enciklopēdija Britannica⁸, kurā skaidrots, ka vēsturiskajai lugai ir

¹ Bleiere, D., Butulis, I. u.c. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005. 148.-159. lpp.

² Butulis, I., Zunda, A. *Latvijas vēsture*. Rīga: Jumava, 2010. 206 lpp.

³ Butulis, I. *Autoritāre Ideologie und Praxis des Ulmanis-Regimes in Lettland 1934-1940*. Paderborn ... [u.a.]: Ferdinand Schöningh, 2001. S. 249-299., Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15. maija apvērsums*. Rīga: Autora izdevums, 1998. 287 lpp., Neparts, A. *Autoritārās Latvijas ideoloģija*. *Jaunā Gaita*. 1962, Nr.37, 146.-147. lpp.

⁴ Butulis, I. Kārļa Ulmaņa autoritārās ideoloģijas ietekme uz Latvijas vēstures pētīšanu. *Latvijas Vēsture*. 2011, Nr.2, 59. – 63. lpp.

⁵ Hiršs, H. Mēs ejam stāvu gaisā... *Grāmata*, 1991, Nr.2, 55.-62. lpp.

⁶ Hausmanis, V., Kalnačs, B. *Latviešu drāma. 20. gadsimta pirmā puse*. Rīga: Zinātne, 2004. 130. lpp.

⁷ *Latviešu valodas vārdnīca. 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu*. Rīga: Avots, 2006, 1166. lpp.

⁸ *Britannica Online Encyclopedia*. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/116211/chronicle-play> [aplūkots 16.05.2011.].

vēsturiska tēma, kurā attēloti pagātnes notikumi hronoloģiskā secībā, un tie vērsti uz sabiedrības labklājību, uzskatot vēsturi par tagadnes mācību. Šī enciklopēdija arī norāda, ka vēsturiskās lugas kļūst aktuālas brīžos, kad ir sakāpinātas nacionālistiskās jūtas. Literāro terminu un teorijas vārdnīcā⁹ tiek atzīmēts, ka vēsturiskajai lugai ir jābūt balstītai uz patiesiem notikumiem, ne leģendām un mītiem. Vēsturiskai drāmai Latvijā bija solīdas un stabilas tradīcijas. Izcilus darbus par vēstures tematiku bija sarakstījis Andrejs Upīts, piemēram, „Mirabo” 1926. gadā un „Žanna d’Ark” 1930. Tāpat daudzus darbus vēstures tematikai veltījis Rainis: „Jāzeps un viņa brāļi”, „Ilja Muromietis”, „Kajs Grakhs”, kā arī „Rīgas ragana”. Vēsturiskās drāmas klasiķi skatīja plašas ārzemju norises, tādēļ šie darbi ir par Eiropas vai Krievijas vēstures notikumiem, kas neatbilst šīs pētniecības ietvariem.

Bakalaura darbā apskatītas deviņas vēsturiskās lugas: Jāņa Akuratera „Viesturs”, Jāņa Grīna „Kaļostro Jelgavā”, Roberta Krodera „Atdzimšanas dziesma”, Aleksandra Grīna „Karoga meklētāji” un „Zemgales atmoda”, Voldemāra Zonberga lugas „Melnais jātnieks”, „Jelgavas pils cēlējs” un „Kungs pie vārtiem”, kā arī Mārtiņa Zīverta „Trakais Juris”. Tiesa, uzsākot darbu, bija plānots apskatīt vēl divas V. Zonberga lugas: „Kurzemes lielais hercogs” un „Jelgavas galma dziesminieks”, taču tās nebija pieejamas, jo nav saglabājušās. Autore izvēlējās šīs lugas, jo tās ir raksturīgākās 30. gadu vidum un otrajai pusei, kurās izpaužas centieni pakļaut drāmu vēstures atspoguļojumam, kā arī ielikt tajā K. Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģijas iezīmes. Svarīgi, ka visi darbi ir oriģināldramaturģija, ne dramatizējumi. Darbā iekļauta J. Akuratera luga „Viesturs”, kas sarakstīta jau 1920. gadā tādēļ, ka tā ir īpaša citu vēsturisko lugu vidū, jo jau pirms Ulmaņa oficiālās ideoloģijas nostādņēm runā par tai aktuāliem jautājumiem. Turklāt, tragēdija „Viesturs” bija ļoti populāra un tika visvairāk izrādīta no apskatītajām lugām visu Latvijas brīvvalsts laiku. Šajā darbā autore nerunā par 20. gadsimta tam laikam jaunākajiem notikumiem, piemēram, Brīvības cīņām. Tāpat šajā darbā nav aplūkota īsto vēstures notikumu hronoloģija. Izmantojot tā laika teātra kritikas, autore ir mēģinājusi aplūkot lugu izrādes teātrī un to atbalstu sabiedrībā, taču pētījuma uzdevums nav aplūkot vēsturisko lugu māksliniecisko vērtību un tās aspektus.

Izvēlētās lugas tiek analizētas, izmantojot kontentanalīzes elementus, katrā no tām vēršot uzmanību uz attēlotajām vēsturiskajām personām, minētajām vietām, vēsturiskajiem notikumiem un paustajām idejām. Darba saturs ietverts 17 tabulās, kuras visas ir autore sastādītas.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt Latvijas vēstures atspoguļojumu 20. gadsimta 30. gadu latviešu dramaturģijā un parādīt tās ideoloģiskos aspektus K. Ulmaņa autoritārā režīma ietvaros (1934-1940). Lai sasniegtu šo mērķi, tika izvirzīti sekojoši uzdevumi: 1) aplūkot K.

⁹ Cuddon, J.A. *A dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Oxford; Malden: Blackwell, 1998. 136 p.

Ulmaņa autoritārās ideoloģijas pamatiezīmes, 2) izanalizēt izvēlēto vēsturisko lugu tematiskos un idejiskos aspektus, 3) apskatīt izrādīto vēsturisko lugu vērtējumu preses recenzijās.

Balstoties uz izvirzītajiem uzdevumiem, bakalaura darbs sastāv no ievada, anotācijas latviešu un angļu valodā, avotu un literatūras apskata un trīs nodaļām. Pirmajā nodaļā aplūkota Kārļa Ulmaņa autoritārā ideoloģija no 1934. līdz 1940. gadam. Otrajā nodaļā ar kontentanalīzes elementiem ir izanalizētas deviņas autores izvēlētās vēsturiskās lugas. Trešajā nodaļā tiek atspoguļots lugu vērtējums recenzijās pēc to izrādīšanas teātrī vai brīvdabas lieluzvedumos. Darbā iekļauti arī secinājumi un izmantoto avotu un literatūras saraksts.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS AVOTI

1. Npublicētie avoti.

Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) dokumenti.

Bakalaura darbā izmantoti LVVA materiāli no 3758. fonda¹⁰, kurā atrodami Sabiedrisko lietu ministrijas sabiedriski kulturālā departamenta dokumenti. Pētniecības sākumā tika cerēts atrast liecības par ideoloģijas izvirzītajām prasībām pret teātriem un to darbību, piemēram, propagandas nodaļas sūtījumus ar lūgumu iestudēt vēsturiskās lugas, taču tas nerealizējās. Šajās lietās sastopamas teātru darbības gada atskaites, Sabiedrisko lietu ministrijas vēstules teātra direktoriem ar lūgumu atļaut to māksliniekiem piedalīties dažādos sarīkojumos, kā arī, piemēram, filmu „Dzimtene sauc” un „Zem baltzaļā karoga” filmēšanā, pievienojot lūgumus izīrēt kostīmus un dažādus rekvizītus. Autore no apskatītajām lietām bakalaura darbā ievietoja interesantākos dokumentus, kas ļauj vairāk apzināties Sabiedrisko lietu ministrijas kontroli pār notiekošo mākslinieciskās darbības kontroli Latvijas teātros.

2. Publicētie avoti.

Vēsturiskās lugas.

Bakalaura darba pamatā tika apskatītas deviņas vēsturiskās lugas, kas sarakstītas 20. gadsimta 30. gados. No šiem aplūkotajiem dramaturģijas darbiem autore par svarīgākajiem uzskata Roberta Krodera vēsturisko drāmu „Atdzimšanas dziesma” (1934), Jāņa Akuratera lugu „Viesturs”(1921), Aleksandra Grīna darbu „Zemgales atmoda” (1937), kā arī Voldemāra Zonberga drāmu „Jelgavas pils cēlējs”(1937). Tāpat pētniecības gaitā, lai atklātu Latvijas vēstures atspoguļojumu latviešu dramaturģijā autoritārās ideoloģijas ietvaros, nozīmīgas arī A. Grīna luga „Karoga meklētāji” un V. Zonberga „Kungs pie vārtiem”, kas idealizē latviešu zemnieku cīņu pret vācu muižniecību un savas nācijas apziņas dzimšanu jau 19. gadsimta sākumā. Šie darbi autorei palīdzēja atklāt dramaturģijā A. Grīna noliegumu par 700 verdzības gadiem. M. Zīverta luga „Trakais Juris” pētījumu padziļināja ar 20. gadsimta 30. gadu priekšstatiem par viduslaiku Rīgu un tās pārbūvi, laikam ejot. Šī vēsturiskā drāma bakalaura darbā velk paralēlas līnijas ar K. Ulmaņa autoritārās ideoloģijas nodibināto Monumentālo celtni fondu, kura pamatuzdevums bija iznīcināt vecās ēkās, kuras cēlis latvieša mūžīgais ienaidnieks vācietis un to vietā radīt jaunu, latvisku arhitektūru. V. Zonbergs savā darbā

¹⁰ Pētījumā izmantotas LVVA 3758. fonda četras lietas: 197. l. (Sarakste ar operām, teātriem un kino par repertuāru un personālu kontroli), 1.-3.lp., 730. l. (Sarakste ar privātpersonām un iestādēm par darbu un izrādēm u.c.), 238.lp., kā arī 745.l., 92.lp. un 746.l. 189.lp. (Saraksti un sarakste ar visiem Latvijas teātriem par teātru darbību).

„Melnais jātnieks” cildina latviešu uzņēmību Latvijas aizvēstures beigās un viduslaiku sākumā, kad vēl, neskatoties uz to, ka latviešu zemnieki pamazām kļuva par dzimtļaudīm, pastāvēja vēl neatkarīgi latviešu bajāri ar augstu morāli un gatavību sevi ziedot kopīgā labuma dēļ. Viņu rakstura īpašības ir vienādas ar K. Ulmanim piedēvētajām autoritārās diktatūras pastāvēšanas laikā. Savukārt, J. Grīna dramaturģijas darbs „Kaļostro Jelgavā”, kas rakstīts jau 1933. gadā pētījuma ietvaros norāda, ka vēsturiskās lugas tika uzvestas arī pirms 1934. gada 15. maija. Tās vēsturiskais saturs atklāj ne tik populāru vēsturisko notikumu kā burvju mākslinieka Kaļostro ierašanos Kurzemes un Zemgales hercogistes galmā, kā arī muižniecības un hercoga P. Bīrona attiecības.

Roberta Krodera¹¹ Latvijas likteņu spēle „Atdzimšanas dziesma” tika sarakstīta 1934. gadā uzvestajam lieluzvedumam Esplanādē. Šis darbs būtisks ar to, ka ir pirmais oficiālais ideoloģijas darbs. Tajā hronoloģiski parādīts ilgs laika posms. Notikumi sākas Latvijas aizvēsturē un beidzas ar 1934. gada 15. maiju. Attēlotās ainas nav ne analizētas, bet vairāk aizskartas garām ejot, lai norādītu gan uz Latvijas tālo pagātņi, gan tās nesaraujamo saikni ar 1934. gadu un tā notikumiem. Būtisks šim bakalaura darbam ir lugas darbībā patstāvīgi uzsvērtā vadonības ideja, kas aizsākusies jau senatnē. Tā ļāva drāmas saturu paralēli sasaistīt ar ideoloģijas nostādnēm attiecībā uz Latvijas vēsturi.

Jāņa Akuratera¹² traģēdija „Viesturs”, kas Nacionālajā teātrī iestudēta 1920 gadā, taču izdota 1921. gadā, ir viena no nozīmīgākajām pētījumā izmantotajām lugām. Tā ir būtiska, jo aizsāk Zemgales un zemgaļu cildinošā tēla veidošanu, kā arī Viestura kā politiski tālredzīga valdnieka raksturojumu jau pirms 1934. gadā nodibinātā režīma. Šajā darbā attēlotos 13. gadsimta sākuma notikumus autors rādījis tikai no viena, zemgaļu, skatu punkta, parādot Vācu ordeņa pēkšņo iebrukšanu Zemgalē, tās postīšanu. Neskatoties uz to, autors uzsvēris zemgaļu spēju sagatavoties cīņai un izveikt pretinieku.

„Zemgales atmoda”, ko sarakstījis Aleksandrs Grīns¹³ ir vēl viena luga, kas atklāja zemgaļu gaitas vēsturē, tikai šoreiz ar tās valdnieku Nameju priekšgalā. Luga būtiska ar to, ka

¹¹ Roberts Kroders (1892 – 1956) bija latviešu publicists, teātra kritiķis, tulkotājs, literāts. Kopā ar brāli Arturu 1919. gadā nodibina laikrakstu „Tēvijas Sargs”, kur publicē teātra kritikas. No 1923.-1925. gadam bijis „Latvijas Vēstneša” redakcijas sekretārs. No 1931.g. strādāja par Izglītības ministrijas mākslas un kultūras lietu konsultantu. Izdevis monogrāfijas, kā arī tulkojis ap 88 darbiem. Bija viens no galvenajiem Ulmaņa autoritārā režīma ideologiem.

¹² Jānis Akuraters (1876 – 1937) bija latviešu rakstnieks, dzejnieks, politiķis. Studējis literatūru, filozofiju un jurisprudenci Maskavas un Sorbonnas universitātēs. Piedalījies 1905. gada revolūcijā, par ko izcietis sodu gan cietumā, gan izsūtījumā Pleskavas guberņā. 1919. gadā tika iecelts par Izglītības ministrijas Mākslas departamenta direktoru, 1920. gadā kļuva par tā vietnieku. Kopā Nacionālajā teātrī līdz viņa nāvei tika uzvestas divpadsmit J. Akuratera sarakstītās lugas.

¹³ Aleksandrs Grīns (1895 – 1941) bija latviešu rakstnieks, tulkotājs, kā arī Pirmajā pasaules karā Latvijas armijas virsnieks. Studējis medicīnu Tērbatas un Latvijas universitātēs. Strādājis par žurnālistu laikrakstos „Brīvā Zeme”, „Latvis”, kā arī „Latvijas Kareivis”. No 1935. – 1936. gadam ir laikraksta „Rīts” redaktors. Sarakstījis vēsturiskos romānus „Dvēseļu putenis” un „Nameja gredzens”, kā arī vairākas lugas. 30. gadu otrajā

tiešā veidā tiek uzsvērtā Nameja kā K. Ulmaņa priekšteča ideja. Lugas noslēgumā autors pat liek Namejam nobālēt uz jaunā vadoņa fona, sakot, ka tas ir pāraudzis Nameju. Šī luga zīmīga ar to, ka tika uzvesta ne teātrī, bet masu pasākumā – Pļaujas svētkos, tādējādi pastiprinot tās ietekmi uz skatītājiem, jo to apmeklēja liels ļaužu skaits. Arī šis darbs rakstīts tikai no zemgaļu skatu punkta un nav bagāts ar individuālām vēsturiskām personībām, atklājot tikai Nameja kā valdnieka un viņa tautas, kā viena veseluma, pakļaušanos tam.

Plašu ieskatu uz 18. gadsimta notikumiem un to vērtējumu no autoritārās ideoloģijas skatu punkta sniedz Voldemāra Zonberga „Jelgavas pils cēlējs”¹⁴. Autoresprāt, šī ir viena no visabsurdākajām un neobjektīvākajām darba pētniecībā izmantotajām lugām, taču tā sniedz būtisku atskatu uz to, cik liela brīvība tika dota dramaturgiem Latvijas vēstures atspoguļojumā, lai parādītu latviešu tautas īpašo ceļu vēsturē. Šis darbs ir nozīmīgs, jo sniedz diezgan plašu vispārīgās vēstures atskatu un rosina izpratni par visu vēstures pētniecības telpu un Latvijas vēstures nacionalizāciju. Tajā minētas ļoti daudz Krievijas impērijas politiskās un administratīvās amatpersonas, kas norāda uz autora izpratni par konkrētajiem vēstures notikumiem. Viss tiek sagrozīts brīdī, kad Ernsts Johans Bīrons kļūst par latvieti un cīnās par Kurzemes zemnieku sociālā stāvokļa uzlabošanu. Tas pētniecībā palīdzēja izprast dramaturģijai uzstādītos noteikumus.

Materiāli par K. Ulmaņa autoritāro ideoloģiju.

Lai iepazītos ar K. Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģiju, autore izmantoja attiecīgajā laikā izdoto publikāciju un rakstu krājumus. Tie ietver sevī atziņas par svarīgākajiem jaunās ideoloģijas izvirzītajiem jautājumiem, kā arī galveno ideologu salīdzinošus pētījumus par parlamentārisma un autoritārisma laiku Latvijā. Svarīgākie ir „Tev mūžam dzīvot Latvija”¹⁵, 1936. gada Latvijas preses biedrības gadagrāmata¹⁶, „Latvju tautas gods”¹⁷, „Raksti par jauno valsti”¹⁸ un „Pa jaunās ideoloģijas ceļiem”¹⁹.

„Tev mūžam dzīvot Latvija” tika izdots Latvijas 20. gadadienā, 1938. gadā, un bija domāts kā rakstu krājums skolu absolventiem. Šajā krājumā lasāmas K. Ulmaņa runas, kas

pusē uz Latvijas teātru skatuvēm tika izrādīti deviņi viņa sacerēti darbi. K. Ulmaņa nodibinātā režīma gados sarakstījis arī vēstures mācību grāmatas.

¹⁴ Voldemārs Zonbergs (1905 – 1973) bija latviešu rakstnieks, žurnālists. 1915. gadā kopā ar ģimeni devās uz Veļikije Lukiem un Latvijā atgriezās 1918. g. Studēja Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē. Līdz 1940. gadam V. Zonbergs bija sacerējis 32 lugas un dramaturģiskus darbus. No 1933. – 1938. gadam strādāja par Nacionālā teātra dramaturgu. Bija Latvijas Zemnieku savienības biedrs. 1939. gadā latviskoja savu uzvārdu un kļuva par V. Sauleskalnu. Publicē rakstus par teātra darbiem, rakstniekiem. 1939. gadā V. Zonbergs bija Liepājas teātra direktors un no 1939.-1940. gadam laikraksta „Kurzemes Vārds” redaktors. 1941. gadā tika izsūtīts, Latvijā atgriezās 1947. gadā un pieslējās jaunās politiskās sistēmas cildināšanai.

¹⁵ Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija*. Rīga: Izglītības ministrijas mācību līdzekļu nodaļa, 1938. 432 lpp.

¹⁶ Druva, J. (galv. red.) *Latvijas preses biedrības gadagrāmata*. Rīga: Latvijas preses biedrība, 1936. 344 lpp.

¹⁷ Goba, A. *Latvju tautas gods*. Rīga: Pagalms, 1935. 79 lpp.

¹⁸ Ulmanis, K. *Raksti par jauno valsti*. Rīga: Pagalms, 1935. 120 lpp.

¹⁹ Krodgers, A. *Pa jaunās ideoloģijas ceļiem*. Rīga: Autora izdevums, 1937. 247 lpp.

atklāj valsts ideoloģijas pamatjautājumus no tās vadītāja viedokļa. Viņš runā gan par cilvēku tikumību, gan valsts karogu, raksturojot tā krāsu simbolisko nozīmi, kā arī skaidro 15. maija nozīmi, kas ļāva pamatot izvirzītās idejas ne tikai uz režīma ideologu publicētajiem darbiem. Šajā darbā iekļauts arī vēsturnieka A. Tentēļa raksts par aizvadītajiem divdesmit gadiem, kurā viņš pamato 1934. gada 15. maiju, izsaka dziļu pateicību vadonim par paveikto. Raksts būtisks, jo A. Tentelis bija ievērojama figūra Latvijas vēsturē – tika ievēlēts par Latvijas Universitātes rektoru, kā arī ieņēma Izglītības ministra amatu divās valdībās. Tas ļauj izsekot jaunā režīma atbalstam no Latvijas intelligences puses. Šajā krājumā būtisks arī A. Bērziņa raksts par aizsargiem un viņu vietu jaunajā sabiedrībā, jo citos autores apskatītajos krājumos un publikācijās šis temats netika apskatīts, taču ir neatņemama valdošā režīma sastāvdaļa.

1936. gadā iznākušī Latvijas preses biedrības gadagrāmata bija svarīgs darba pētniecībā, jo tajā ietverti ļoti daudzveidīgi raksti. Tas palīdzēja tuvāk iepazīties ar vienu no ideoloģijas pamatprincipiem – vienību, par ko rakstīja A. Grīns, kā arī svarīgs bija Aleksandra Plensnera²⁰, kā militārpersonas, uzskats par vadoņa godināšanu kā ikviena pilsoņa cienīgu pienākumu. Autorei aktuāls bija šajā krājumā uzietais R. Krodera raksts par teātri, tā līdzšinējo stāvokli sabiedrībā un pamatuzdevumiem nākotnē, lai sekmētu jaunās ideoloģijas nostiprināšanos tautā, jo šī bakalaura darba specifika balstās uz ideoloģijas atspoguļojumu dramaturģijā un teātrī.

A. Gobas²¹ darbs „Latvju tautas gods” bakalaura darba izstrādē nozīmīgs, jo sniedz ieskatu par pētāmo laiku no cita skatu punkta. Savā krājumā A. Goba apskata latvju tautas, Latvijas valsts un latviešu senču godu. Šeit nav aplūkoti un skaidroti tipiskie ideoloģijas trīs pamatprincipi, vadoņa slavināšana un 1934. gada 15. maija pamatošana. Autors vērs uzmanību uz latviešiem kā īpašu kultūras vērtību ar savām tradīcijām un godu. Šie „pētījumi” paplašina autoritārās ideoloģijas skarto jautājumu loku, kas sniedz bakalaura darbam lielāku vērtību. Viņš cildina Latvijas vārdu, tās karogu un himnu. Tiesa, īpašo latviešu tautas stāvokli starp citām Eiropas nācijām viņš paceļ pārāk lielos, nepatiesos, pat apkaunojošos augstumos, skardams, piemēram, tādu tēmu kā rasu tīrība. Rakstā par senču godu, A. Goba vēlreiz pierāda un apliecina bakalaura darbā atspoguļoto, ka publikācijas varēja būt nesamērojami neobjektīvas par latviešu tautas vēsturi, uzstādot hipotēzi par Latvijas teritoriju kā Eiropas kultūras centru vēl pirms šeit ieradās ordeņa bruņinieki.

²⁰ Aleksandrs Plensners (1892 – 1984) piedalījās Pirmajā pasaules karā un Neatkarības cīņās, bija Latvijas armijas pulkvedis un vēlāk militārais atašejs Vācijā un Ungārijā. 1922. gadā kļuva par laikraksta „Latvijas Kareivis” pirmo redaktoru. Nodarbojās arī ar publicistiku.

²¹ Alfrēds Goba (1889 - 1972) bija latviešu rakstnieks. No 1912.-1915. gadam klausījās lekciju kursus Maskavā, vēlāk uzturējās Kaukāzā. Latvijā atgriezies 1918. gadā. Pirmie dzejoļi parādījās jau ap 1907.g. Gobas redakcijā līdz ar viņa kritiski izvērtētiem ievadiem iznākuši Doku Ata, J. Alunāna darbu kopotie raksti. Publicējis laikrakstos feļtonus, kurus parakstījis kā Vectēvs.

1935. gadā izdots krājums „Raksti par jauno valsti” apkopo dažāda rakstura publikācijas. Viena no svarīgākajām, šeit sastopamajām temata izpētei ir K. Ulmaņa runa „Atdzimšanas dziesmas” svētkos. Tā ļauj paplašināt ieskatu šajā notikumā, uzzināt ko Ministru prezidents akcentē saistībā ar svinīgo pasākumu, jo tāpat kā šie svētki bija pirmais notikums ar tik daudz dalībniekiem kopš 1934. gada 15. maija, tā arī K. Ulmanis pirmo reizi dzīvajā uzrunāja tautas masas. Neskaitot šo rakstu, būtisks ir A. Grīna publicējums par 700 verdzības gadiem. Šis bija aktuāls jautājums, kuru vajadzēja kļiedēt jaunās ideoloģijas rāmjos, tādēļ autorei bija svarīgi uzzināt, ar kādiem argumentiem Grīns oponentē šim visu parlamentārisma laiku valdījušam viedoklim. Bez šiem rakstiem iekļauti arī autoritārajai ideoloģijai raksturīgi publicējumi par 15. maija nozīmi, jauno ideoloģiju kopumā un tautas atdzimšanu.

Arturs Kroders²² savā rakstu krājumā „Pa jaunās ideoloģijas ceļiem” publicējis sarakstītos materiālus, kas skar jaunu domāšanu, cilvēku, vadošās idejas, neuzvaramo latvieti, tautas vienību un jaunas Latvijas celšanu. Bakalaura darbam kopumā noderēja visi raksti, jo katrs no tiem ietver kādu ideoloģijas domu graudu, kas ir vērtīgs ideoloģijas atspoguļojumā, taču īpaši jāizceļ viņa viedoklis par cilvēka un nācijas vietu jaunajā sabiedrībā. Tas sniedza kopiespaidu par jaunā režīma uzbūvi. Cilvēks kā mērķis, uz kuru ir tendēta jaunā Latvija. Svarīgs un citviet ne tik daudz skatīts temats ir jaunās Latvijas, sevišķi jaunās Rīgas celtniecība, kurā autors uzsver nepieciešamās pārmaiņas Rīgas kopējā tēlā, lai tas būtu simpātisks ārzemju viesiem un latviešiem, kas atbraukuši ciemoties uz galvaspilsētu.

Prese.

Bakalaura darba izstrādē tika izmantoti nacionālie un reģionālie periodiskie izdevumi, lai iepazītos ar tur sastopamajām recenzijām par izrādītajām lugām. Tika apskatīti gan žurnāli, gan laikraksti. Kā populārākie, kuros varēja atrast recenzijas par katru lugu ir laikraksti „Jaunākās Ziņas”²³ un „Brīvā Zeme”²⁴. Šajos laikrakstos atrodamās recenzijas autorei šķita svarīgas, jo šiem izdevumiem bija liela tirāža un tos lasīja plašs iedzīvotāju skaits.

²² Arturs Kroders (1892 – 1973) latviešu publicists, rakstnieks. Jau 1917. gadā ar Aleksandru Plensneru un Jāni Grīnu nodibināja laikrakstu „Laika Vēstis”, kas pastāvēja nepilnus četrus mēnešus. No 1919.-1920. gadam bija laikraksta „Latvijas Sargs” redaktors. Šādu amatu ieņēmis arī laikrakstos „Pirmdienā” (1925-1927, 1930) un „Tēvijas Sargs” (1934-1937). Līdz ar pirmajiem „Tēvijas Sarga” numuriem solīja kalpot 15. maija Latvijai. 1941. gadā A. Kroders bija pirmais laikraksta „Tēvija” redaktors.

²³ Laikraksta pirmais numurs iznāca 1911. gada 8. decembrī. Tas bija sabiedriski politisks laikraksts. Populārākais starp periodiskajiem izdevumiem. To lasīja puse Latvijas iedzīvotāju. „Jaunākās Ziņas” iznāca sešas reizes nedēļā. Tā tirāža sasniedza 200 000 eksemplāru.

²⁴ Latviešu zemnieku savienības laikraksts, kas sāka iznākt 1919. gada augustā. Tas iznāca katru dienu, izņemot svētdienas un svētku dienas. Zīmīgi, ka šī laikraksta literārās un vēlāk mākslas nodaļas vadītājs kopš 1923. gada bija E. Virza. Iznāca 4000 – 18 000 eksemplāros.

Mēnešraksts „Sējējs”²⁵ darba izpētē bija nozīmīgs kā valdošās ideoloģijas sludinātājs, tādēļ recenzijās tika likts īpašs uzsvars uz lugā paustajām idejām, K. Ulmaņa klātbūtni un kopīgo patriotisko noskaņojumu. „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts”²⁶ bija svarīgs, jo šajā izdevumā recenzijas publicēja Paula Jēger – Freimane, kura bija ļoti pazīstama un godājama teātra kritiķe. Viņas viedoklis tika augstu cienīts un novērtēts, kā arī izrādes tika profesionāli izanalizētas, vērtējot lugu saturu, māksliniecisko noformējumu, kā arī aktieru tēlojumu. Lai iepazītos ar izrādēm, kas notika ārpus Rīgas, visbiežāk tās bija J. Akuratera lugas „Viesturs” izrādes Latvijas nostūros dažādos svinīgos pasākumos, recenzijas varēja atrast reģionālajā laikrakstā „Kurzemes Vārds”²⁷.

LITERATŪRA

Žurnālu un avīžu raksti.

Pētniecības gaitā autore iepazīs arī ar zinātniskajiem rakstiem, kas veltīti K. Ulmaņa autoritārā režīma un tās ideoloģijas izpētei. Pie nozīmīgākajiem pieder profesora Ilgvara Butuļa raksts par Latvijas vēstures pētniecību attiecīgajā laikā.²⁸ Šajā darbā, balstoties uz autoritārās ideoloģijas izstrādātajiem pamatprincipiem, autors ir attēlojis, kā tika atspoguļota Latvijas vēsture, norādījis uz tā laika aktuālākajiem vēstures periodiem un skaidrojis kādēļ tie ir būtiski. Darba autorei šis raksts pētījuma sākumā palīdzēja izprast Latvijas vēstures vietu K. Ulmaņa autoritārajā režīmā. Par otru svarīgāko autore uzskata Viļa Rutmaņa publikāciju²⁹. Autors analizē Latvijas vēsturi kopumā, parādot autoritārā režīma vietu tajā. Viņš apraksta K. Ulmani kā personību un kā diktatoru, analizē apstākļus, kādos bija iespējama viņa nākšana pie varas. Šis raksts būtisks tādēļ, ka Rutmanis analizē šādus režīmus visas Eiropas kontekstā, kas sniedz lielāku izpratni par Latvijā pieredzēto kā vienu no daudziem šāda tipa režīmiem, kuri tika nodibināti Eiropā 30. gados. Lai saprastu autoritārā režīma vēlmes tēlotājmākslas un literatūras jomā, nozīmīgs ir H. Hirša³⁰ pētījums. Bakalaura darbā tas atklāj kopīgās mākslas

²⁵ Tas sāka iznākt reizi mēnesī 1936. gadā kā mēnešraksts latviskās dzīves veidošanai. Tā redaktors līdz 1939. gadam bija Jānis Lapiņš, kurš no amata tika atstādināts saistībā ar viņa objektīvajiem izteicieniem pret vācbaltiešu aizbraukšanu, kas bija pretēji valdošajam noskaņojumam sabiedrībā. Par redaktoru kļuva Roberts Dēliņš. Mēnešraksts tika izdots 10 000 eksemplāros.

²⁶ Mēnešrakstu izdeva Izglītības ministrija. Pirmais numurs iznāca 1921. gadā. Tā tirāža ar 1926. gadu bija 2000 eksemplāru.

²⁷ Tā pirmais numurs iznāca 1918. gada 27. novembrī. Sākotnēji izdevuma apakštītuls bija neatkarīgs, politisks, sabiedrīks un literārisks dienas laikraksts, taču ar 1935. gadu to izdeva bez sīkākkiem skaidrojumiem. Avīze iznāca sešas reizes nedēļā. Tā tika iespiesta un izdota Liepājā ar tirāžu 7000 - 8000 eksemplāru.

²⁸ Butulis, I. Kārļa Ulmaņa autoritārās ideoloģijas ietekme uz Latvijas vēstures pētīšanu. *Latvijas Vēsture*. 2011, Nr.2, 59.–63. lpp.

²⁹ Рутманис, В. Программа Карлиса Ульманиса – утопия и реальность. *Даугава*. 1995, Nr.1, 117. – 124. с.

³⁰ Hiršs, H. Mēs ejam stāvu gaisā... *Grāmata*. 1991, Nr.2, 55.-62. lpp.

nostādnes un to atspoguļojumu 30. gadu otrās puses publicistu darbos, kā arī sniedz interesantu salīdzinājumu ar Padomju Savienībā sludināto sociālistisko reālismu.

Grāmatas.

No izdotajām grāmatām par K. Ulmaņa autoritāro ideoloģiju autore izmantojusi vispārīga rakstura darbus. Viens no tādiem ir 2005. gadā iznākusī „Latvijas vēsture. 20. gadsimts”³¹, kas sniedz apkopojosu ieskatu par notikumiem Latvijā 20. gadsimtā, kā arī nedaudz par Latvijas vēstures attīstību līdz tam. Darba autore šo grāmatu izmantojusi kopīgam priekšstatam par Latvijas vēsturi pēc Pirmā pasaules kara, lai veicinātu izpratni par apstākļiem, kādos pie varas nāca K. Ulmanis, ar kādiem paņēmieniem viņš to izdarīja, kā arī, lai iepazītos vispārīgi ar laika posmu no 1934. – 1940. gadam ne tikai ideoloģiskajā un kultūras aspektā. Lai iepazītos ar apvērsuma notikumu gaitu un tā sagatavošanu, kvalitatīvu informāciju sniedzis profesors Aivars Stranga³². Šajā darbā ietvertā informācija palīdzēja izprast K. Ulmaņa autoritārā režīma tipoloģiju, sniedza salīdzinājumu ar fašismu un nacismu, kā arī analizēja ideoloģiju Eiropas totalitāro diktatūru ideoloģijas kontekstā.

Lai iepazītos ar drāmu 30. gados autore izmantoja V. Hausmaņa un B. Kalnača sarakstīto grāmatu „Latviešu drāma. 20. gadsimta pirmā puse”³³. Tā sniedz ieskatu par kopīgu drāmas attīstību, kā arī sniedz ziņas par rakstniekiem un viņu sarakstītajiem darbiem. Grāmata autorei noderēja, ja nebija skaidras aplūkoto vēsturisko lugu sižetiskās līnijas.

³¹ Bleiere, D., Butulis, I. u.c. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005. 488 lpp.

³² Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15. maija apvērsums*. Rīga: Autora izdevums, 1998. 287 lpp.

³³ Hausmanis, V., Kalnačs, B. *Latviešu drāma. 20. gadsimta pirmā puse*. Rīga: Zinātne, 2004 527 lpp.

1. K. ULMAŅA AUTORITĀRĀ IDEOLOĢIJA (1934-1940)

1934. gada naktī no 15. uz 16. maiju Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa vadībā tika veikts prettiesisks akts, kā rezultātā Latvijā tika iznīcināta parlamentārā demokrātija. Izpratne par demokrātiju kā vērtību latviešos nebija nostiprinājusies. To skaidro arī Aivars Stranga, rakstīdams, ka „mazas tautas un valstis bez dziļām demokrātiskām tradīcijām ir ļoti uzņēmīgas gan pozitīviem, gan negatīviem ārējiem iespaidiem”³⁴. To pastiprināja arī vēlēšanu likums, kas ļāva Saeimā iekļūt daudz mazām partijām. Lielākās partijas turpretī nespēja līdz galam parlamentā integrēties. Neatsveramu lomu apvērsuma realizēšanā, protams, nospēlēja arī K. Ulmaņa personīgās ambīcijas un bailes, ka 1934. gada gaidāmajās Saeimas vēlēšanās viņš varētu piedzīvot neveiksmi.³⁵ Vilis Rutmanis uzskata, ka vēsture patiesībā pastāv kā utopija vai anti utopija, kam par izcilu piemēru kalpo Latvijas vēsture.³⁶ 1934. gada 15. maija izveidotais režīms veica izmaiņas Latvijā, ieviesa daudz ko jaunu, kā arī ikdienišķām lietām radīja jaunu veidolu. Politiskās partijas tika likvidētas, aizliegti atsevišķi periodiskie izdevumi, slēgti teātri, piemēram, Strādnieku teātris. Opozīcija režīmam nebija pieļaujama. Laiks tika skaitīts no jauna. 1934. bija Pirmais gads. Katru gadu izdeva oficiālus krājumus, kopā iznāca pieci. Savā uzrunā trīs dienas pēc apvērsuma, 1934. gada 18. maijā, Ministru prezidents K. Ulmanis paziņoja, ka beidzot tauta ir ieguvusi pati sevi, ne tikai savu valsti.³⁷ Viņš uzsvēra arī, ka 15. maija nepieciešamību zinājuši visi. Ir ausis jauns gars, vienota doma. Ulmanis norādīja arī uz taisnības un nacionālisma pilno nākotni, kas sagaida ikvienu.

Pēc K. Ulmaņa nākšanas pie varas 15. maijs ieguva savu simbolisko nozīmi un skaidrojumu. Galvenokārt ideologi norādīja uz drūmo un latviešu tautai neatbilstošu situāciju, kas pastāvēja pirms tam, lai pārvērtības, ko atnesa 15. maija nakts, izceltos jo spožāk. A. Kroders raksta, ka „pirms 15. maija nebija nekādas domāšanas, bet bija tikai dzīvības vilkšana”³⁸. Viņš arī uzskata, ka šī diena ne tikai ir paglābusi Latviju no galīgas sabrukšanas un atjaunojusi to, bet patiesībā radījusi pavisam jaunu Latviju, kāda tā pirms tam nekad agrāk nav bijusi, taču par kādu latvieši vienmēr ir sapņojuši.³⁹ Jānis Lapiņš brīdi pirms apvērsuma raksturi šādi: „Baigas nelaimes sajūta bija gaisā, nesavaldīts pūlis bez īstas vadības tuvojās bezdibēnim.”⁴⁰ Lai izceltu vienu no trīs pamatprincipiem, uz kuru balstījās šī ideoloģija,

³⁴ Stranga, A. 15. maijs. Skats pēc 70 gadiem. *Lauku Avīze*, 2004, 15. maijs, 21. lpp.

³⁵ Bleiere, D., Butulis, I. u.c. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005. 150. lpp.

³⁶ Рутманис, В. Программа Карлиса Ульманиса – утопия и реальность. *Даугава*, 1995, Nr.1, 116. с.

³⁷ Daģis, J. *Prezidents Kārlis Ulmanis. Latviešu tautas apvienotājs*. ASV: Fraternitas Rusticana, 1975. 66. lpp.

³⁸ Kroders, A. *Pa jaunās ideoloģijas ceļiem*. Rīga: autora izdevums, 1937. 8. lpp.

³⁹ Kroders, A. *Piecpadsmītā maija Latvija*. Grām.: Grīns, A., Kroders, R. *Jaunā Latvija*. Rīga: Valters un Rapa, 1937. 64. lpp.

⁴⁰ Lapiņš, J. *Brīvība un vienības valsts*. Grām.: *Brīvības pieminekļa gada grāmata*. Rīga: Brīvības pieminekļa komiteja, 1936. 75. lpp.

latvisku Latviju, tika norādīts, ka tā ir arī nacionālās taisnības diena, kas nodrošinās latviešu tiesības savā zemē. 15. maijs tika traktēta kā diena, kas 18. novembrim iedevusi „īsto nacionālo saturu”⁴¹, norādot, ka tikai pēc tam latvieši kļuvuši īsteni brīvi un patstāvīgi. Attiecībā uz cilvēka iekšējo garu, K. Ulmanis apvērsuma otrajā gadadienā norādīja, ka 15.maijs „no jauna pavēra vārtus latvju radošajam garam”⁴².

Lai skaidrotu 1934. gada 15. maija nepieciešamību, tika veļtita visaptveroša kritika demokrātijai un parlamentārisma gadiem Latvijā. Tika uzskatīts, ka tajos laikos līdz zemākajam līmenim bija pagrimusi brīvības ideja, kas Neatkarības cīņu laikā bija tik nozīmīga un zem kuras karoja un krita tik daudz latviešu karavīru. Presē un publikācijās partijas tika asociētas galvenokārt tikai ar runāšanu, bet ne darbiem, kas nepieciešami normālai valsts attīstībai. Visa parlamentārisma sistēma tika raksturota kā melu mācība, kas jau no Franču revolūcijas laikiem ir nesusi postu visā pasaulē.⁴³ 30. gados publicisti izvērsa patiesībai neatbilstošu kritiku par Jauno strāvu. E. Virza apgalvoja, ka tieši šī kustība 19. gadsimtā ienesa parlamentārismu Latvijā, ar ko aizsākusies „prāta aptumšošanās latviešos”⁴⁴. To, ka režīms bijis deģenerējies un vājš, apliecina fakts, kas tas bez jebkādas pretošanās sabrucis vienā naktī. E. Virza demokrātiju raksturo kā materiālistisku mācību, kura slēpj sevī viszemiskāko mantkārtību un nodevību.⁴⁵ Tā nerūpējas par tautas interesēm. Saeimas deputātus A. Grīns nodēvējis par pigmejiem, kas atņēmuši latviešu tautai visu tās godu un atstājuši tikai vēlēšanas tiesības⁴⁶.

Režīma tipoloģija ir grūti identificējama. Bieži to sauc par autoritāru diktatūru, taču 15. maija režīma gadījumā tas ne līdz galam atbilst patiesībai. Režīms bija autoritārs, jo Ulmanis bija uzurpējis vienpersonisku varu. Saeima bija atlaista. Pat tādās valstīs kā Vācija un Itālija parlaments netika likvidēts, bet šķietami saglabāja savas padomdevēja funkcijas. Taču vārds diktatūra Latvijā līdz galam neiezīmējas. Lai arī režīma politiskie pretinieki tika ieslodzīti Liepājas nometnē, tie netika nedz spīdzināti, ne nogalināti un pēc mazāk kā gada tos palaida brīvībā. Vēl viens aspekts, salīdzinot ar plašajiem masu mobilizācijas pasākumiem, kurus realizēja totalitārajās diktatūrās Eiropā, Latvijā izvērsta Ulmaņa kulta pastāvēja „saimnieka – kalpa, paklausības – padevības kompleksa ietvaros”⁴⁷. V. Rutmanis norāda, ka jebkurš režīms savu valdības galvu var nosaukt gan par diktatoru, gan vadoni vai arī tirānu. Pats vadītājs un viņa pielietotās metodes no tā nemainīsies, toties viņa tēls cilvēku apziņā būs

⁴¹ Kroders, A. Latvija pagājušā mēnesī. *Aizsargs*, 1935, Nr.5, 325. lpp.

⁴² Ulmanis, K. 15. maijs un viņa nozīme. Grām.: Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija*. Rīga: Izglītības ministrijas mācību līdzekļu nodaļa, 1938. 285. lpp.

⁴³ Virza, E. Jaunā laika veidotāji. *Aizsargs*, 1934, Nr.6, 253. lpp.

⁴⁴ Turpat, 254. lpp.

⁴⁵ Virza, E. *Kārlis Ulmanis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 147. lpp.

⁴⁶ Grīns, A. *Vadoņi un politiķi*. Rīga: Litta, 1991. 15. lpp.

⁴⁷ Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15. maija apvērsums*. Rīga: autora izdevums, 1998. 218. lpp.

pavisam cits. Viņš un arī Vita Zelče uzskata, ka Latvijā bija gatavība pieņemt verdzību kā nepieciešamu un pat vēlamu formu – vairākumam iedzīvotāju nebija iebildumu pret to, ka viņiem laupa personīgo brīvību, iekļaujot „Vadoņa kopībā”.⁴⁸ Ļoti konspektīvi autoritārās Latvijā pastāvošā režīma ētisko saturu parādījis Artūrs Neparts, norādot, ka joprojām augstā vērtībā tika turēta cieņa pret cilvēku un viņa dzīvību, Latvijas valsts nekad netiecās iegūt sev nepiederošas teritorijas un svešu mantu, joprojām tika atzītas minoritāšu tiesības, kā arī ievērotas starptautiskās tiesības.⁴⁹ Vēl jo vairāk – Ulmaņa Latvija uzņēma deva patvērumu gan ebreju, gan poļu bēgļiem savā teritorijā.

15. maija režīms ieviesa arī ideoloģijas programmu, par kuras trīs pamatprincipiem kļuva latviska Latvija, vadonība un vienība.⁵⁰ Tika izvērstas Kārļa Ulmaņa vadonības kults. 1937. gadā tika nodibināta Sabiedrisko lietu ministrija, kuru vadīja Alfrēds Bērziņš un kura pārzināja propagandu. Par galvenajiem režīma ideologiem kļuva Jūlijs Auškāps, Aleksandrs Grīns, Edvarts Virza, kā arī Arturs Kroders u.c. Par svarīgāko ideoloģijas iezīmi kļuva nacionālas valsts ideja un nacionālisms.⁵¹ Tas tika skandēts un iemiesojās dažādos valstiskos pasākumos – gan kulturālos, gan politiskos. Režīms ieviesa plaša mēroga tautas svētkus – brīvdabas lieluzvedumus, piemēram, pirmais no tiem risinājās Esplanādē jau 1934. gada jūnijā - „Atdzimšanas dziesma”, trīs gadus pēc kārtas tika svinēti Pļaujas svētki. 1937. gada 4. septembrī visā Latvijā tika svinēta Valsts prezidenta 60. gadu dzimšanas diena. Pavasaros tika rīkotas Meža dienas. Lielu atzinību 1935. gadā ieguva K. Ulmaņa rosinātais Draudzīgais aicinājums ziedot grāmatas un mācību materiālus skolām u.c. izglītības iestādēm. Par Ministru (no 1936. gada 11. aprīļa, kad izbeidzās A. Kvieša prezidentūras pilnvaras arī Valsts) prezidenta atbalsta organizācijām, kas zvērēja uzticību režīmam un vadonim, bija kļuvuši aizsargi un mazpulki.⁵² Alfrēds Bērziņš aizsargus raksturojis kā „valsts dzīves tikumu sargus”, kuros ieaudzināta patiesa tēvzemes mīlestība un kuri to nes tālāk tautas vidū.⁵³

Galamērķis uz latvisko Latviju bija sasniedzams visiem kopā. Patiesībā šis gājiens tika raksturots kā ikviena latvieša ceļš uz sevi pašu, jo stiprās Latvijas pamati slēpās ikviena latvieša sirdī.⁵⁴ Arī Kārlis Ulmanis aicināja cilvēkus uz iekšējo skaidrību un tīrību. Edvarts

⁴⁸ Рутманис, В. Программа Карлиса Ульманиса – утопия и реальность. *Дaugava*, 1995, Nr.1, 119.c.; Zelče, V. „Bēgšana no brīvības”: Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģija un rituāli. Grām.: *Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis...* Rīga: Zinātne, 2007. 348. lpp.

⁴⁹ Neparts, A. Autoritārās Latvijas ideoloģija. *Jaunā Gaita*, 1962, Nr.37, 147. lpp.

⁵⁰ Butulis, I. Kārļa Ulmaņa autoritārā ideoloģijas ietekme uz Latvijas vēstures pētīšanu. *Latvijas vēsture*, 2001, Nr.2, 60. lpp.; Feldmanis, I. Politiskā sistēma un ideoloģija „15. maija Latvijā”. *Latvijas vēsture*, 2004, Nr.2, 59. lpp.; Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15. maija apvērsums*. Rīga: Autora izdevums, 1998. 217. lpp.

⁵¹ Bleiere, D., Butulis, I. u.c. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005. 157. lpp.

⁵² Zelče, V. „Bēgšana no brīvības”: Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģija un rituāli. Grām.: *Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis...* Rīga: Zinātne, 2007. 335. lpp.

⁵³ Bērziņš, A. Mūsu aizsargi. Grām.: Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija*. 250. lpp.

⁵⁴ Lūsis, A. Latvisko tikumu un tradīciju atjaunotāji. Grām.: Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija*. 325. lpp.

Virza aicināja kopt radniecību un ģimeni, uzsverot, ka tauta ar dziļu radniecības apziņu, nevar iet bojā. Jauno ideoloģiju skaidroja arī Aleksandrs Plensners un norādīja, ka tā nav izdomāta, bet skaļos vārdos ietver visu to, ko ikviens latvietis ir sajutis un apzinājies kā nepieciešamību. Viņš secināja, ka tāpat kā visas lielās un patiesās pasaules lietas ir vienkāršas, tāda arī ir šī ideoloģija. Tā sākojas tautas kopībā, kuru pavada „dedzīgs un drošs nacionālisms”⁵⁵. Jaunā prasība godināt vadoni un pakļauties viņam tiek skaidrota ar nepieciešamību, lai „varētu mērķtiecīgi noritēt visa organisma dzīve”⁵⁶. Viņš arī secināja, ka ikviens to labprātīgi dara un ka tas neaizskar cilvēku pašcieņu, jo viņi ir pieņēmuši jauno kārtību, kas valda Latvijā. Ļoti kodolīgi un skaidri valsts sistēmu skaidroja A. Kroders: cilvēks ar saviem centieniem ir mērķis, nācija ir apkārtne jeb vide, kurā tas darbojas un valsts, kā organizācija, kas nodrošina šo centieni realizēšanu.⁵⁷ Iezīmējās viedoklis, ka jaunais laikmets cilvēci vairs nevar apmierināt ar tikai pastāvēšanai vajadzīgajam vērtībām – ir nepieciešams kas augstāks. Īpaši izcelti un slavīnāti režīmā tika zemnieki, kā arī lauksaimniecība kā dominējošais tautas eksistences avots. Zemnieka darbā varēja rast augstāko dzīves apmierinājumu un jēgu. Latviešu tauta tika deklarēta kā režīma sociālais pamats. Ideologi uzsvēra īpašo latviešu stāvokli starp visām pasaules tautām, taču šie apgalvojumi varēja iegūt arī patiesi neglaimojošas formas. Piemēram, A Goba rakstīja par latviešiem kā par vistiešākajiem senās āriešu pirmtautas pēcnācējiem norādot, ka vācieši savu āriskumu var nepūlēties pierādīt.⁵⁸ Savukārt E. Virza savos drosmīgajos apgalvojumos pauda viedokli, ka latviskais gars, kas mīt katrā latvietī ir daļa no Dieva gara. Lai pastiprinātu domu par latviešu tautu kā ko sevišķu, viņš norādīja, ka valsts ir tikai līdzeklis tam, lai saredzētu tos starus, kas mirdz virs izredzētas nācijas galvām.⁵⁹

Neatņemama vieta režīmā tika ierādīta vēsturei un tās pētniecībai. Šo pētniecību sekmēja 1936. gadā nodibinātais Latvijas Vēstures institūts. Tiesa, arī šai iestādei bija jādarbojas pēc noteiktas programmas, apejot patiesos faktus, pārspīlējot vajadzīgo (Zemgale un zemgaļi), kā arī mitoloģizējot vēsturiskās personas – Viesturu, Nameju. A. Kroders institūta atvēršanu uzskatīja par ievērojamas cienīgu un svarīgu notikumu, jo tas palīdzēs sasniegt kāroto mērķi, lai ļautu ikvienam latvietim sevi sajūst kā īpašu starp citām tautām. Tam bija jālabo maldu mācība par latviešiem kā „tautu bez vēstures” un viņu senčiem kā

⁵⁵ Plensners, A. Kopība, pienākums, vadonība, nacionālisms. Grām.: *Latvijas preses biedrības gadagrāmata*. Rīga: Latvijas preses biedrība, 1936. 17.lpp.

⁵⁶ Turpat, 18. lpp.

⁵⁷ Kroders, A. Cilvēka dēļ. Grām.: Kroders, A. *Pa jaunās ideoloģijas ceļiem*. Rīga: autora izdevums, 1937. 19. lpp.

⁵⁸ Goba, A. Latvju tautas gods. Grām.: Goba, A. *Latvju tautas gods*. Rīga: Pagalms, 1935. 13. lpp.

⁵⁹ Virza, E. Latviešu nacionālisma izveidošanās. Grām.: Virza, E. *Laikmeta dokumenti*. Rīga: Zemnieka Domas, 1930. 376. lpp.

„pelēko, nabadzīgo masu”, kura nav bijusi pazīstama ar kultūru un tautas patstāvību.⁶⁰ A. Grīns savās publikācijās atgādināja K. Ulmaņa aicinājumu latviešiem savos pazemīgajos izteicienos nelietot frāzes „maza tauta” un „maza valsts”, kā arī tiecās kļiedēt uzskatu par 700 verdzības gadiem. Šo hipotēzi noraidīdams, viņš apgalvoja, ka, ja latviešu tauta patiesi būtu vergojusi tik daudz gadus, tad tai nebūtu tik daudz cīņasspara, lai „šī bezgala vaidu laika galā kā fenikss paceltos no pelniem, atdzimtu kauju laukos latvju valsts”⁶¹. Viņam pievienojās A. Bērziņš uzsvērdams, ka latvieši nekad verdzībā nav krituši, bet ir glabājuši iekšienē „senās brīvības garu”⁶², kas bijis kā svētais ierocis, ar kuru gūtas daudzas uzvaras. Šādi pārliecināti spriedumi sasniedza arī visai galējas formas. Piemēram, A. Goba uzsvēra, ka nav nekādu šaubu, ka teritorija, kuru apdzīvojušas senās baltu tautas ir bijis „kultūras centrs vidus Eiropā”⁶³.

Primāro lomu ieguva Latvijas vēstures pētīšana, kas bija visciešāk saistīta ar valdošo ideoloģiju. 1934. gada 13. augustā Ministru prezidents uzrunāja klātesošos vēstures skolotāju kursu noslēgumā un aicināja ikvienu ieklausīties „vēstures soļos”⁶⁴. Viņš norādīja, ka jebkuram uz vēsturi ir jālūkojas kā uz latviešu tautas vēsturi. Vēstures materiālos vairs neparādījās ziņas par poļu, zviedru, krievu un vācu laikiem, bet gan vispārīgi par trijiem pagātnes posmiem: aizvēsturi, senāko un jaunāko vēsturi.⁶⁵ Uzsvars tika likts uz to, ka Latvijas teritoriju jau pirms gadu tūkstošiem apdzīvojuši latvieši, tādēļ ikvienam ir jāizseko to attīstības ceļiem, lai saprastu, ka ļaudis, kas pieredzējuši 1934. gada 15. maiju nav vienkārša, nejauši izveidojusies ļaužu kopa, bet, ka tā ir sena nācija. Vēstures pētniecībai nenoliedzami vajadzēja arī skaidrot apvērsuma motīvus. A. Kroders uzsvēra, ka vēsture ikvienam ļauj saprast, ka latvieši ir bijuši stipri, nesalaužami un visvareni tikai tad, kad tiem bijuši vadoņi, kurus pavadījusi ticība un pašlūgība no tautas puses.⁶⁶ Tiesa, Jānis Lapiņš vēl 1938. gadā norāda, ka latvieši par maz ciena pagātni un ar bijušo lielo tautas darbinieku ēnām nemīl kopā būt.⁶⁷

No visas Latvijas vēstures sevišķi daudz tika rakstīts par 12. un 13. gadsimtu. Caur šī laika valdniekiem tika propagandēts vadonības pamatprincips. Par K. Ulmaņa priekštečiem tika pasludināti Viesturs un Namejs. A. Grīns jau Latvijas aizvēsturē, kura, viņaprāt, aizsākās pirms 1500 gadiem, meklēja latviskās Latvijas ideju. Viesturs tika pasniegts kā senais

⁶⁰ Kroders, A. Latvija pagājušā mēnesī. *Aizsargs*, 1936, Nr.2, 136. lpp.

⁶¹ Grīns, A. Daudzinātie 700 gadi. Grām.: Ulmanis, K. *Raksti par jauno valsti*. Rīga: Pagalms, 1935. 37. lpp.

⁶² Bērziņš, A. Brīvības un atdzimšanas. Grām.: Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija*. 312. lpp.

⁶³ Goba, A. Mūsu tautas senču gods. Grām.: Goba, A. *Latvju tautas gods*. Rīga: Pagalms, 1935. 58. lpp.

⁶⁴ Ulmanis, K. Klausieties vēstures soļos! *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1937, Nr.2, 164. lpp.

⁶⁵ Butulis, I. Kārļa Ulmaņa autoritārās ideoloģijas ietekme uz Latvijas vēstures pētīšanu. *Latvijas vēsture*, 2001, Nr.2, 60. lpp.

⁶⁶ Kroders, R. Atziņas, ko māca vēsture. Grām.: Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija*. 29. lpp.

⁶⁷ Lapiņš, J. Ar pateicīgām sirdīm. Grām.: Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija*. 20. lpp.

vadonis, tālredzīgs un politiski gudrs, kurš centies apvienot visas latvju ciltis kopīgai cīņai pret Vācu ordeni, taču viņš „nespēj aizraut tautu, nespēj pārliecināt sīkos pašlabuma meklētājus – novadu kungus”⁶⁸, kuri slepus rīko pret viņu sazvērētību. Neskatoties uz šo faktu, zemgaļi, kuriem ir savs vadonis, cīnās visilgāk.

Zemgale un zemgaļi K. Ulmaņa režīma ideoloģijā ieguva īpašu statusu. Viņi tika pasludināti kā pirmie Senlatvijas brīvības cīnītāji. Tiesa, viņu varonība un drosme tiek apdziedāta arī nesamērīgās un patiesībai neatbilstošās virsotnēs, piemēram, Aleksandra Grīna rakstītajā, ka „izbālē Spartas karotāju slava, ja viņiem blakus stājas zemgaļu cilts”⁶⁹. Zemgale tika raksturota kā Latvijas civilizācijas šūpulis, no kurienes cēlies arī Kārlis Ulmanis. Grīns raksta, ka visas vecākās kultūras veidojušās auglīgajos upju līdzenumos, norādot, ka Latvijā tāds ir Lielupes līdzenums. Viņas krastos dzīvojošie ilgu gadu apstrādājuši tās lauku mālu, kas devis tiem sevišķas personiskās īpašības, kā „garīgā skatījuma asumu” un spēju „ātri aptvert lietu stāvokli”.⁷⁰ Secinot to, cik stipra valsts un cik gaišredzīgs valdnieks ir bijis zemgaļiem, tiek retoriski uzdots jautājums, vai tas nav zīmīgi, ka jaunās valsts uzcēlējs un vadonis arī nācis no šī Latvijas novada. Zemgale starp citām seno latvju cilšu zemēm raksturota kā visbagātākā, visbiežāk apdzīvotākā. Tā bijusi stipra valsts, no kuras baidījušies citu tautu klejojošie karapulki. Zemgaļu centrs bija Tērvete. Tā tiek raksturota kā vispiemērotākā vieta, ap kuru veidoties Senlatvijai. Zemgalē valdījis arī Kurzemes un Zemgales hercogs Jēkabs. K. Ulmaņa laikā Jelgavas pils tika pārdēvēta par Viestura pili. Šeit Kārlis Ulmanis parasti rīkoja svinīgus viesu uzņemšanas pasākumus.

A. Grīns savās publikācijās pievērsās spilgtākajām personībām Latvijas vēsturē. Piemēram, Kurzemes un Zemgales hercogam Jēkabam, atmodas laika darbiniekam Krišjānim Valdemāram un visbeidzot jaunās Latvijas cēlējam K. Ulmanim. Jēkabs viņa darbos parādīts kā izcils piemērs tam, ka ar neatlaidīgu darbu var tikt uz augšu arī vismazākās tautas. Šādi apgalvojumi tika balstīti uz kuģu būvēšanu, kā arī izveidotajām manufaktūrām Kurzemes un Zemgales hercogistē, kas radījis arī priekšnosacījumu, lai izveidotos Latvijas vidusslānis. Viņš uzsver, ka Jēkabs „bija pienācis visai tuvu latviešu apdzīvotās zemes vienības, Latvijas vienības idejai”⁷¹. Jēkabs esot bijis ļoti stratēģisks domātājs un sapratis, ka, lai nodrošinātu mieru Austrumeiropā „Daugavas lejteka nedrīkst piederēt nevienai lielvalstij, te jāizveidojas pavisam jaunai valstij”⁷². K. Valdemārs tiek atspoguļots kā ļoti daudzpusīgs vadonis. Viņš

⁶⁸ Grīns, A. Latvijas vienības doma senos un jaunajos laikos. Grām.: Grīns, A. *Jaunā Latvija*. Rīga: Valters un Rapa, 1937. 14. lpp.

⁶⁹ Grīns, A. Latviešu brīvības cīņas. Grām.: *Brīvības pieminekļa gadagrāmata*. 1936. 89. lpp.

⁷⁰ Grīns, A. Latviešu valsts un latviešu vienības doma vieno gadu simteņus. *Sējējs*, 1937, Nr.5, 456. lpp.

⁷¹ Grīns, A. Latviešu valsts... *Sējējs*, 1937, Nr.2, 121. lpp.

⁷² Grīns, A. Latvijas vienības doma..., 19. lpp.

skatīts kā „pilsonības un intelīģences ciltstēvs”⁷³, kurš vienmēr domājis arī par latviešu zemniekiem un strādniekiem. K. Valdemāra rīcību Tērbatā, kur uz savas istabas durvīm viņš pielika uzrakstu „Latvietis”, A. Grīns simboliski pielīdzinājis M. Lutera 97 tēzu piestiprināšanai pie Vitenbergas baznīcas durvīm, kas aizsāka reformāciju, tā parādot Valdemāra kā virzītāja, lielo lomu tautas atmodas un jaunlatviešu kustības sākumam. Viņa personībā tiek vairāk meklēta tieši garīgā un morālā vadonības apziņa.

Visizcilāko un visaugstāko vietu ideoloģijā ieņēma K. Ulmanis. Viņš tiek raksturots kā zemnieks – arājdēls, „lielais zengalietis”, tālredzīgais un stratēģiskais politiķis – vadonis. Ulmanis ir studējis agronomiju, Nebraskā ieguvis par to grādu, vēlāk izdevis daudz rakstus par lopkopību un piensaimniecību. Edvarts Virza Ulmani dēvējis arī par tautas askētu un orākulu, pie kura pēc atbildēm vērsīsies nākamās paaudzes. Viņš parādās kā tas, kurš visvairāk un vissenāk cīnījies par vienības domu Latvijā. Viņš ar savu atnākšanu ir likvidējis naidīgās šķiras un apvienojis lielu tautu, kā arī apskaidrojis to ar savām idejām. Viņš ir latviešu valsts uzcēlējs. Ideologi pauž pateicību vadonim, ka tieši viņš ir Latvijas valsts saimnieks, jo tā ir reta laime, kad par valstsvīru kļūst tāds ģēnijs. E. Virza viņu raksturo kā tik nesavtīgu cilvēku, kurš atdevis visu no sevis un dzīvo tikai vispārējam tautas labumam. Viņš ir arī politisks līderis. Viņš ir tautas liktenim stāvējis blakus daudzos grūtos brīžos un ir spējis uzmundrināt ikvienu kareivi, kad tas grasījies padoties Brīvības cīņu laikā. Raksturojot K. Ulmaņa darbību parlamentārisma gados, Virza raksta: „Viņš ir nepacietīgs jāvējs un dur bez rimšanās piešus sānos tam slinkajam zirgam, kas ir saeima.”⁷⁴ Lai Latvija varētu atkal pacelties, bija vajadzīgs liels darbs, kuru neviens nevēlējās uzņemt, tādēļ Ulmanis noliecās, lai „saņemtu savās rokās uz ielas nomesto varu”⁷⁵.

Nozīmīga vieta ideoloģijā tika atvēlēta arī kultūrai un tās vadīšanai. Joprojām pastāvēja 1921. gadā dibinātais Kultūras fonds, kura jaunais likums tika pieņemts 1934. gada 24. jūlijā⁷⁶. Tā līdzekļus bija paredzēts izlietot monumentālajai celtniecībai, prēmijām, pabalstiem, stipendijām, ārpuskolas nodarbību veicināšanai, kā arī zinātnes, mākslas un rakstniecības popularizēšanai. Par kultūras attīstību un pārraudzīšanu rūpējās ne vien Sabiedrisko lietu ministrija pati, bet arī zem tās pastāvošais Sabiedriski kulturālais departaments, kā arī 1938. gadā izveidotā Rakstu un mākslas kamera. Tās atvēršanas svētkos K. Ulmanis aicināja Latvijā radīt ideālisma pilnus darbus. Ideologi sludināja pozitīvismu kā vienīgo nacionālās literatūras un mākslas virziena, un ideju izteicēju.⁷⁷ Ideoloģija sludināja, ka kultūras vērtības ir nepieciešamas tautas eksistencei un nacionālas valsts pastāvēšanai. E.

⁷³ Grīns, A. Latviešu valsts... *Sējējs*, 1937, Nr.3, 249. lpp.

⁷⁴ Virza, E. *Kārlis Ulmanis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 149. lpp.

⁷⁵ Turpat, 164. lpp.

⁷⁶ Avots, V. *Ulmaņlaiki: leģendas un fakti*. Rīga: Jumava, 2004. 19. lpp.

⁷⁷ Gudriķe, B., Kalnačs, B. u.c. *Latviešu rakstnieku portreti. Pozitīvisti*. Rīga: Zinātne, 2002, 6. lpp.

Virza uzskata, ka mākslai ir jāatbalsta nacionālā politika, bet ar savu īpašo pieeju. J. Auškāps norādīja, ka nepietiek ar to, kas tiek radīts, tas pēc tam ir „jāielej tautā”⁷⁸. Par noteicošo attiecībā uz māksliniekiem izvirzījās viņa lojalitāte režīmam, ne viņa mākslinieciskās dotības. Svarīgs un vajadzīgs bija lauku un zemnieku ikdienas dzīves un darbu atveids, turpretī nepatiku raisīja pilsēta, kas tika uztverta kā netikumības iemiesojums. Bija jārāda idilliska, mierpilna zemnieku dzīve ar skaistām, zeltainām Latvijas druvām fonā. Šo radīto saskaņu varēja izjaukt kāds sliņķis, kurš neciena darbu un, visticamāk, bija atceļojis no laukiem uz pilsētu. Protams, mākslinieki vēlējās apiet šīs uzliktās normas un bieži to arī darīja, par ko sūdzējās Anšlavs Eglītis: „Mūsu lopkopju valstī neviens vēl nav pareizi govi uzgleznojis.”⁷⁹ Vajadzēja glorificēt ikdienu, kā arī pagātni – atainot darba un kaujas varoņus, labā un ļaunā cīņū. Līdz ar šiem uzliktajiem noteikumiem, attēlotais sāka stāvēt tālu no realitātes. Harijs Hiršs savā pētījumā „Mēs ejam stāvu gaisā...”⁸⁰ šajos uzliktajos rāmjos atrod līdzību ar Padomju Savienības deklarēto sociālistisko reālismu. Ludolfs Liberts atainoja savās gleznās Senlatvijas valdniekus un radīja arī gleznu „15. maijs”, kas patiesībā ir vienīgā, īsti ideoloģiskajos rāmjos ietvertā tapusi glezna.

Tika izrevidēta gan latviešu, gan ārzemju literatūra. Par nederīgiem tika atzīts Kafka, Dostojevskis, kā arī Šekspīrs, par kuru norādīja, ka tā nav liela personība.⁸¹ No pozitīvisma principiem tika pārskatīta Friča Bārdas, Jāņa Poruka un Jāņa Ziemeļnieka dzeja, kurā tika saskatīts lieks lirisms, kas novārdzina latviešu jauno, spējīgo garu. Pārbaudi neiztur arī Kaudzīšu romāns „Mērnieku laiki”, kā arī Raiņa darbi, jo tajos, pirmkārt, tiek sludinātas sociālisma idejas, kas sen vairs nevienu neinteresē un, otrkārt, viņa literārajā darbībā bieži satopamais simbolisms vairs nav aktuāls – latvieši visas savas cīņas ir izcīnījuši un nodibinājuši paši savu latvisko Latviju. H. Hiršs ironizē, ka šādā veidā pozitīvisma lauks ir attīrīts, lai tas bez jebkādam grūtībām varētu „drāzties stāvu gaisā”. Viņš arī norāda, ka šādu postulātu žņaugos māksla mirst un paliek tikai tukšas frāzes un nevienam nevajadzīgi skati un neveiklas mākslas imitācijas.

Tādi paši nostādījumi, protams, attiecināmi arī uz 30. gadu otrās puses dramaturģiju. Šeit viens no faktoriem bija arī tas, ka 30. gados mira daudzi aktīvi darbojošies dramaturgi kā Anna Brigadere, Augusts Saulietis, Jānis Akuraters un par drāmas galveno iezīmju noteicējiem kļuva jauna paaudze, kuras spilgtākais piemērs bija Mārtiņš Zīverts. Aktīvi savus darbus tieši teātrim šajā laikā raksta Voldemārs Zonbergs, Jānis Grots, teātros izrādītas tiek

⁷⁸ Auškāps, J. Kultūras vērtību tapšana un izplatīšana. Grām: *Zinātnei un Tēvijai*. Rīga: Pagalms, 1938. 232. lpp.

⁷⁹ Eglītis, A. Zaļās Vārnas 24. izstāde. *Sējējs*, 1938, Nr.10, 1115. lpp.

⁸⁰ Hiršs, H. Mēs ejam stāvu gaisā... *Grāmata*. 1991, Nr.2, 57.–62. lpp.

⁸¹ Turpat, 59. lpp.

vairākas Aleksandra Grīna un Jāņa Lejiņa u.c. autoru lugas.⁸² Vairākums no tām ir mākslinieciski mazvērtīgas, jo teātri, lai spētu finansiāli izdzīvot un sapulcināt skatītāju pilnas rindas, orientējās vairāk uz izklaidējošu repertuāru. Oriģināldramaturģija centās apvienot sadzīviskas ainas ar pastāvošās ideoloģijas akcentiem. Šajā laikā ļoti daudz tika uzvestas dziesmuspēles jeb tautas lugas, kurās rādīta latviešu lauku dzīve ar dziesmām un dejām, izmantojot vieglu humoru un folkloras elementus, kā arī attiecīgā laika aktuālākos notikumus. Pie šādiem darbiem minamas, piemēram, Voldemāra Zonberga „Meldermeitiņa”, Jāņa Grotas „Zelta atslēga”, kur attēlotais nepārprotami skatītājiem asociējas ar Ķeguma HES celtniecību, kā arī Aleksandra Grīna „Kalēja līgava”. Teātris pievērsās arī vēsturisko romānu dramatisējumam, piemēram, Aleksandra Grīna „Dvēseļu putenis” un „Nameja gredzenam”. Parādījās lugas, kurās slavinātas atsevišķas personības no Latvijas vēstures. Pie tādām minamas Jāņa Akuratera „Kronvalds” un A. Grīna „Pumpurs un Lāčplēsis”.

Jau 1934./1935. gada teātra sezonai „Teātra Vēstnesī”⁸³ tika norādīts, ka ir jāpadziļina izrādēs latviskā gara līnijas, jo ir pienācis jauns laiks. Viss turpmākais darbs bija jāiegulda, lai padziļinātu latviešu teātra mākslu. Dramaturģi tika aicināti, uzsverot, ka pagātnes ainas un lauku dzīves ikdienu gaida savu attēlojumu viņu darbos, radīt jaunus, laika gara apdvestus darbus. Dramaturģijai bija jāattēlo jaunā Latvija ar jaunu uztveri un piepildījumu, tai jābūt pacilājošai un priecīgai – autoru darbos nedrīkstēja vairs parādīties „vecā patriarhālā psiholoģija”⁸⁴. Arī Roberts Kroders⁸⁵ bija pievērsies teātra uzdevumiem. Viņš uzsvāra lika uz publikas organizēšanu, lai tā apmeklētu izrādes. Teātrim bija jāpiedalās laikmeta gara radīšanā, jāveido un jārāda cilvēka ideāls. Kroders norādīja, ka ir vajadzīga ideālistiska drāma – „garīgi atraisīta, dvēseliski heroiska”⁸⁶, jo tieši tāds ir jaunais laikmets. Savus norādījumus teātrim sniedzis arī E. Virza. Viņš uzskata, ka režīmam nepietiek ar padevību vien – tas jāatbalsta ar sirdi un garu. Teātris tiek raksturots kā „nacionālās inercijas atmodinātājs”⁸⁷, jo klātbūtnē iedarbojas uz skatītājiem. Viņš uzsver, ka teātrim ir jābūt propagandas priekšgalā, taču ar nožēlu atzīst, ka tas ir nostājies pretstatā jaunajam laikam savas dabīgās un reālistiskās režijas dēļ. Viņš šajā situācijā vairo gan režisorus, gan aktierus, gan dramaturģus, kuri „veselus divus gadsimtus nav devuši nevienu lugu, kas paceltos pāri dienas jautājumu līmenim”⁸⁸. Šajā aspektā viņš norāda, ka tas gan attiecināms uz visas Eiropas dramaturģiju.

⁸² Kalnačs, B. Drāma 30. gadu otrajā pusē. Grām.: Kalnačs, B., Kalniņa, I, u.c. *Latviešu literatūras vēsture*. 2. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999. 348. lpp.

⁸³ Nacionālais teātris savā 16. darba gadā. *Teātra Vēstnesis*, 1934./1935., Nr.1, 1.- 4. lpp.

⁸⁴ Turpat, 2. lpp.

⁸⁵ Kroders, R. Radošais teātris. Grām.: *Latvijas preses biedrības gadagrāmata*, 1936. 190.-197. lpp.

⁸⁶ Turpat, 192. lpp.

⁸⁷ Virza, E. *Latviskās sirds un latviskā saprāta svētā savienība*. Grām.: Kubuliņa, A. *Edvarts Virza. Raksti*. 2. sēj. Rīga: Zinātne, 2008. 987. lpp.

⁸⁸ Turpat, 988. lpp.

Viņš secina, ka situācijā, kad viena no valsts uzdevuma, kas ir tautas diženuma veicināšana, sastāvdaļām ir māksla, tad tam, kas labi kalpo mākslai, ir jākalpo arī nacionālai politikai.⁸⁹ Par kultūras radītāju viennozīmīgi tika atzīta nācija. Ikviens uzskatīts par atbildīgu sava laika veidošanā, kurā obligāti jāiekļauj jaunās dzīves formas, kas sevī ietver valsti un nāciju.

1934. gada 15. maijs radīja vēl nebijuši stāvokli Latvijā. Nesaskatot demokrātijas pozitīvās puses, Ulmanis guva atbalstu – latvieši zem Ministru prezidenta varas sevi sajuta kā noteiktai kopībai piederošus. To pastiprināja lozungi, ka jaunās Latvijas darbības mērķis ir ikviens cilvēks atsevišķi kā indivīds, valsts uzņēmās rūpes par viņu. Ideoloģija sniedza neatsveramu ieguldījumu latviešu tautas pašapziņas celšanā – spēja sajust sevi kā vienotu nāciju bija ļoti augusi. Lai arī diktatūra, tā tomēr bija ļoti liberāla un brīžam ieguva komisku nokrāsu. Tā pastāvēja robežās: vadonis kā saimnieks un Latvija kā viņa māja, kuru tas apsaimnieko. Latvijas Vēstures institūta nodibināšana bija liels ieguldījums tālākai vēstures pētniecībai. Propaganda bija vērsta uz to, lai parādītu, ka visa Latvijas vēsture ir virzīta uz trīs ideoloģisko pamatvērtību sasniegšanu 1934. gada 15. maijā. Kārlis Ulmanis tika attēlots kā Latvijas vēstures vainagojums. Tiesa, šajos laikos aizsākusies, atsevišķa Latvijas vēstures pētīšana, rada sarežģījumus joprojām, jo bieži problemātiskie vēstures jautājumi nav saprotami, neskatot starptautisko situāciju kopumā. Par spilgtu piemēru tam kalpo Brīvības cīņas. Masu pasākumos, teātra izrādēs ikviens apmeklētājs kādas simpātijas pret redzēto sajuta, jo bija daļa no tās varenības, ko viņam rādīja. Tāds arī ir ideoloģijas uzdevums. Par pašu K. Ulmani ir daudz ir ļoti daudz viedokļu – gan slavinošu, gan kritisku, taču ir pilnīgi skaidrs, ka viņš nenoliedzami bija savas tautas patriots un kā tāds arī rīkojās. Viņš prata lieliski komunicēt ar tautu un klāstīt to, ko latvieši vēlējās dzirdēt. Kopumā ideoloģija aptvēra plašas dzīves sfēras, taču nespēja latviešus pilnīgi mobilizēt. Piemēram, paralēli latviskajām dziesmuspēlēm Dailes teātris joprojām iestudēja Šekspīra lugas.

⁸⁹Virza, E. *Latviskās sirds un latviskā saprāta svētā savienība*. Grām.: Kubuliņa, A. *Edvarts Virza. Raksti*. 2. sēj. Rīga: Zinātne, 2008. 989. lpp.

2. VĒSTURISKO LUGU ANALĪZE

Šajā darbā analizētās vēsturiskās lugas attēlo dažādus Latvijas vēstures posmus. J. Akuratera luga „Viesturs” un A. Grīna „Zemgales atmoda” stāsta par zemgaļu cīņām ar Vācu ordeni aizvēstures beigās, V. Zonberga darbs „Kungs pie vārtiem” un A. Grīna „Karoga meklētāji” atklāj latviešu zemnieku stāvokli Kurzemē un Vidzemē 19. gadsimta sākumā. Savukārt, J. Grīna „Kaļostro Jelgavā” un V. Zonberga „Jelgavas pils cēlējs” rāda vēsturiskas ainas no Kurzemes un Zemgales hercogistes galma dzīves 18. gadsimtā. Ikviens no deviņām lugām ietver sevī kādu no autoritārās ideoloģijas idejām, kas drāmu sižetiskajās līnijās iegūst dažādu raksturojumu.

Roberta Krodera vēsturiskā drāma jeb Latvijas likteņu spēle „Atdzimšanas dziesma” ir sarakstīta 1934. gadā. No visām šajā darbā apskatītajām lugām šī aptver vislielāko laika periodu, sākot ar epizodēm no Latvijas senatnes un beidzot ar 1934. gada 15. maiju. Hronoloģiskā secībā autors izstaigā Latvijas vēstures attīstību, pieminot cīņas ar Vācu ordeni, jaunlatviešu kustību un „Pēterburgas Avīzes”, kā arī 1905. gada revolūciju, Pirmo pasaules karu, Neatkarības cīņas un 15. maija apvērsumu.

2.1. tabula
Vēsturiskās personas lugā „Atdzimšanas dziesma”

Persona	Pieminētās reizes
Krišjānis Valdemārs	16
Atis Kronvalds	17
Auseklis	9
Kangars	44
Briedis	5
Kalpaks	3
Balodis	4
Vadonis	31

Šajā darbā visas pieminētās vēsturiskās personas patiesībā var aizstāt ar vārdu „vadonis”, jo caur katru no tām attiecīgajā laikā tiek rādīts, ka latviešu tauta tiek mudināta un vadīta uz ko lielāku un cēlāku. Līdz jaunlatviešiem R. Kroders konkrētus personāžus nemin, bet, lai radītu lasītājam nojausmu par attēloto laiku, vispārīgi runā par virsaiti, vācu bruņiniekiem, vagaru, ordeņa mestru un muižnieku. K. Valdemārs

attiecīgi rosina celt kuģus un atjaunot slavu jūrā, turpretī A. Kronvalds tautas priekšā ir atbildīgs par latviešu valodas kopšanu un saglabāšanu, tādēļ aicina visus sargāt savu tēvu valodu. Vēl viņa izteikumos ir likts uzsvars uz nacionalitāti. „Mēs neesam cilvēki vien, bet arī tautība, kurai īpašas mantas, kas to atšķir no citām tautām, sava valoda, tikumi un ticība.”⁹⁰ Visi trīs jaunlatvieši iemieso sevī garīgo atdzimšanu un latviešu izglītības līmeņa celšanu.

⁹⁰ Kroders, R. *Atdzimšanas dziesma*. Rīga: Grāmatu Draugs, 1934. 26. lpp.

Auseklim tiek piedēvētas rindas: „(..) Kas rādījās mūžīgi miris, / Tas tautībā pacelties sāk!”⁹¹ Cauri visai lugai kā simbolisks tēls vijas Kangars, ko arī pēc 2.1. tabulas var redzēt. Kopā darbā pieminēts 44 reizes. Viņš ir klāt pie būtiskākajiem Latvijas vēstures pagriezieniem. Kangars iemieso negatīvo un ļauno – viņam rūp nauda un vara. Viņš mēģina nostāties pret jebkuriem latviešu centieniem uz brīvību. Par jaunlatviešu aktivitātēm Kangars tūdaļ ziņo caram, norādot, ka savas jauniegūtās zināšanas latvieši var pavērst pret Krievijas impēriju. „Viņi kopj savu valodu, savu tautas garu un varbūt – reiz celsies pret jums! Un gribēs savu valsti?”⁹² No otras puses aplūkojot Kangara teikto, var secināt, ka ideja šajā darbā ir rādīt, ka latviešiem doma par savu, neatkarīgu valsti radusies 19. gadsimta vidū. Briedis, Kalpaks un Balodis ir minēti tikai Pirmā pasaules kara un Neatkarības cīņu kontekstā, taču arī uztverami kā vienīgā un pareizā ceļa radītāji, šoreiz militārajā jomā. Zīmīgi ir tas, ka Kalpakam mutē tiek ielikta nekur līdz šim oficiāli nepierādītā frāze: „Balodi, paliekat manā vietā!” Kāds jauneklis lugā vadoņus pielīdzina saulei un aicina tiem mūžīgi ticēt. „Ar tēvijas mīlestības liesmās kvēlojošām sirdīm lai zvēram uzticību vadoņiem!”⁹³ Ar vārdu Vadonis lugā apzīmēts Ministru prezidents K. Ulmanis, kurš atnesis Latvijai jaunus laikus. Parlamentārisma gadus simbolizē gramofons, kurš čarkstot atskaņo nesaprotamas runas un ik pa laikam iestarpinātus kļiedzienus. Vadonis sākotnēji ierodas ar frāzi, ka „visi grib valdnieki būt, bet sevi nevalda neviens!”⁹⁴, kas norāda gan uz pašuzpurēšanos citu, t. i. tautas labā, gan arī sevis kā individualitātes un cilvēka personīgo vajadzību savaldība. Lugas noslēgumā ar vadoņa ierašanos beidzot ir piepildījies dievu lēmums un atnākusi pestīšana, kas izskan pašā lugas sākumā un vēsta, ka latvieši būs brīva tauta.

Šajā lugā netiek atsevišķi izdalītas vēsturiskās vietas, jo R. Kroders acentu vairāk liek

2.2. tabula

Vēsturiskās norises lugā „Atdzimšanas dziesma”

Norise	Pieminētās reizes
1905. gada revolūcija	1
Cēsu kaujas	1
Bermontiāde	2
Bēgļu ainas	2
Latvijas proklamēšana	1
1934. gada 15. maijs	3

uz vēsturiskajām personībām, to simbolisko nozīmi, kā arī notikumiem, kuros tās ir iesaistītas. Attiecībā uz Latvijas vēstures notikumiem „Atdzimšanas dziesmā” minēti tikai tie, kas attiecas uz 20. gadsimtu, kā to var redzēt 2.2. tabulā. Tie netiek ne analizēti, ne arī uz tiem likts kāds īpašs uzsvars. Piemēram, 1905. gada revolūcija, kas minēta tikai vienu reizi un iemiesota

⁹¹ Kroders, R. *Atdzimšanas dziesma*. Rīga: Grāmatu Draugs, 1934. 33. lpp.

⁹² Turpat, 27. lpp.

⁹³ Turpat, 33. lpp.

⁹⁴ Turpat, 44. lpp.

strādnieku gājienā, kuram uzbrūk kazaku jātnieki, kā rezultātā ir gan ievainotie, gan bojāgājušie. Pēc šī notikuma autors secina, ka Latvijas laiks vēl nav pienācis. Ir jāturpina cīnīties. Visi Pirmā pasaules kara notikumi tiek izstāstīti kādās 10 lapaspusēs, rādot to, cik daudz bijušas kaujas, neiedziļinoties to iemeslos, tikai parādot un liekot nojaust, ka katra uzvarētā kauja ļāvusi nokļūt tuvāk Latvijas neatkarībai – „Un šautenes un lielgabali / Dārd slavu jaunai Latvijai.”⁹⁵ Lugas apoteozē gan zemnieks, gan strādnieks sajūt, ka ir viena tauta un sadzird, ka vadonis viņus sauc un lūdz apvienoties, savā uzrunā pavēstot, ka 15. maijs ir „varonības un spēka zīme”⁹⁶.

Galvenais, kas ļauj izanalizēt lugu, ir tajā paustās idejas. Šajā to var atrast gana daudz. Jau ar dziļām sendienām latvietis ticis iedrošināts ar to, ka pēc gadiem, kas gan būs pilni šausmu, nāks vadonis un atpestīs ikvienu. Brīvība ir dievu lēmums, taču tā ir jāizcīna. Cīņa nenozīmē bruņotu sadursmi. Latvieši spēj būt pārāki savā gara apziņā, skolojoties un iepazīstot pasauli. Cauri visai lugai tiek uzsvērtā vadonības un vienotības ideja – tikai kopīgiem spēkiem un tikai sekojot vadoņiem var tikt uz priekšu. Lugā izskan E. Virzas sacerētās rindas: „Klāt viņš, kas aizden nakti garo, / No kapa akmeni viņš vels, / Klāt vadonis! Starp mums viņš staro, / Viņš latvju valsti saulē cels.”⁹⁷ Neatņemama tautas vienotības sastāvdaļa ir tēvzemes mīlestība – tās cienīšana un godāšana. Caur dzimtenes mīlestību latvietis ir izturējis visas nedienas. Tā dod spēku un iedvesmo uz varoņdarbiem. Hronoloģiski attēlojot tik garu laika periodu, tiek norādīts un likts uzsvārs uz to, ka latviešu vēsture sniedzas dziļā pagātnē, līdz ar to, nostiprinot domu, ka latvieši ir sevišķa un sena tauta. 1934. gada 15. maijs šajā darbā ir pats augstākais punkts Latvijas vēsturē. Latviešu tauta beidzot ir vienota, tai ir kopīga nācīgas apziņa un skaidra vīzija par nākotni, jo tai ir savs vadonis, kam sekot.

Aleksandrs Grīns savu vēsturisko lugu „Zemgales atmoda” ir nodēvējis par 13. gadsimta vīziju 5 ainās. Šajā darbā Grīns rāda zemgaļu cīņas ar ordeni, kad latgaļi, kurši un sēļi jau bija tam pakļauti. Zīmīgi, ka luga noslēdzas ar Pļaujas svētkiem un ka tā tika uzvesta 1937. gada septembrī, Pļaujas svētkos Jelgavā. Lugā tiek sumināts Namejs, Jelgavā – Kārlis Ulmanis.

Pēc 2.3. tabulā attēlotās informācijas var secināt, ka galvenais tēls nenoliedzami ir Namejs. Lugā viņa vārds ir sinonīms arī vārdam „ķēniņš”, tādēļ šie vārdi skaitot summējas.

2.3. tabula
Vēsturiskās personas lugā „Zemgales atmoda”

Persona	Pieminētās reizes
Namejs + ķēniņš	54 + 30
Zemgaļu ļaudis	25
Traidens	16

⁹⁵ Kroders, R. *Atdzimšanas dziesma*. Rīga: Grāmatu Draugs, 1934. 44. lpp.

⁹⁶ Turpat, 63. lpp.

⁹⁷ Turpat, 49. lpp.

Sešas reizes tekstā lietots arī vārds „vadonis”. Pēc uzvaras kaujā pār ordeni tauta sveicina Nameju: „Sveiks, mūsu glābēji! Sveiks, vadoni, kam seko visa tauta!”⁹⁸ Zemgaļu ļaudis nav viena vēsturiska persona, taču šīs lugas kontekstā zemgaļi ir tie, kas Nameju uzrunā un kas uz viņu paļaujas, tādēļ ir būtiski viņus kā kopumu iekļaut šajā tabulā. Traidens ir Lietuvas valdnieks ar rezidenci Ķērnāvā, pie kura ir apmeties Namejs pēc aiziešanas no Zemgales, kad viņš nevēlējās padoties ordenim. Traidens saprata, cik lielisks kareivis ir Namejs un cik vajadzīgs viņš lietuviešu rindās. Namejs nespēj aizmirst zemgaļus, ir sadrūmis un visu laiku par tiem domā. Traidens mudina aizmirst, uz ko Namejs atbild: „ja arī spētu viņus aizmirst, tēvzemi neaizmirst!”⁹⁹ Pārestības var piedot, taču piederību savai zemei, no kuras esi cēlies, nekad nevienam neaizmirst.

2.4. tabula
Vēsturiskās vietas lugā „Zemgales atmoda”

Vieta	Pieminētās reizes
Tērvete	8
Zemgale	13
Lietuva	2
Polija	3

Ar Tērveti 2.4. tabulā saprotama gan zemgaļu teritoriāli apdzīvotā vieta, gan Nameja pils, kas atradās tās centrā. Zemgale tēlota kā nemiernieku centrs, kā drošsiržu mājvieta. Lai arī pirmā daļa no lugas norisinās Lietuvā, lugas tekstā tā kopā minēta tikai divas reizes.

Arī lugā „Zemgales atmoda” cauri vijas vadoņa – ķēniņa ideja. Pats Namejs ir Ulmaņa tālais priekštecis. Jau drāmas pirmajās ainās sarunājas vietējie bajāri un priecājas, ka nu var justies brīvāki, jo Namejs, kas bijis stingrs un spēcīgs zemgaļu valdnieks, aizgājis uz Lietuvu. Namejs rādīts kā Tērvetes kungs, kam tic un zem kura pastāv visa zemgaļu cilts. Kamēr ķēniņš uzturas Lietuvā, Zemgalei klājas grūti – nav stingras rokas, kas to pārvaldītu. Tai uzbrūk ordenis un bez sava vadoņa zemgaļi nespēj cīnīties pretī. „Nu guļ varenā Zemgale, saļimusi zem vācu kājām, kā veldrē kritis rudzu lauks!”¹⁰⁰ Zemes glābējs un priekšā gājējs, kas rāda ceļu, atgriežas, un Zemgale atgūst savu varenību. Savukārt, 15. maija Latvija, kas, pagrimusi parlamentārisma strīdos, paceļas latvju tautas garīgām nedienām pāri, kad ierodas vadonis: Kārlis Ulmanis. Citas ciltis top pakļautas vācu ordenim, jo tām nav tik drosmīga un nesavtīga ķēniņa, kas stāvētu to interešu galā!

J. Akuratera luga „Viesturs” stāsta par zemgaļu cīņām ar Vācu ordeni 13. gadsimta sākumā. Tragēdija ir sarakstīta dzejā. Centrā tiek nostādīts Zemgales virsaitis Viesturs, kurš ap sevi vēlas pulcināt visas latviešu ciltis kopīgai cīņai pret ordeni, taču iekšējās domstarpības un neticība uzvarai neļauj realizēt Viestura iecerēto. Viesturs neizmanto brutālu varu, lai

⁹⁸ Grīns, A. *Zemgales atmoda*. Rīga: Valters un Rapa, 1937. 38. lpp.

⁹⁹ Turpat, 17. lpp.

¹⁰⁰ Turpat, 29. lpp.

apvienotu ciltis. Viņš ir ideālists un lolo lielas cerības, taču viņa liktenis izvēršas traģisks. Virsaitim nav ģimenes, viņa dēls cīņās ar leišiem ir kritis, tādēļ arī pēcteča, ko atstāt aiz sevis, lai pārvaldītu Zemgali, viņam nav. Dēla dēļ Viesturs atsaka sadarbību ar Lietuvu un noraida Vācu ordeņa bruņinieka Meindorpa aicinājumu kļūt par ordeņa vasali. Būtiska ir Tautgoža persona, kas ir cits Zemgales bajārs, kurš ir kristījies vārdā Teodors. Viņš sakūda pret Viesturu citus Zemgales bajārus. Viesturu tas sāpīgi aizskar un, nožēlā par nepiepildītām vienotas Zemgales cerībām, viņš mirst.

Viestura tēls lugā ir patstāvīgi klātesošs, izņemot sākuma ainas, kur viņš ir devies medībās, bet Zemgali posta ordeņa karaspēks. Par to liecina 2.5. tabula redzamie skaitļi – Viesturs minēts 92 reizes. Zemgales bajārs Austris par to saka:

„Zemgale bij’ zaļš dārzs. Nu viņa ir ugunskurs ar baltiem pelniem.”¹⁰¹ Tad parādās Viesturs un no darbības ainām neiziet, vēl izņemot brīdī, kad jau iepriekš minētais Tautgodis cenšas pavērst citus bajārus pret Viesturu. Pats Tautgodis nav vēsturiska persona, bet kopā lugā minēts 17 reizes. Cauri drāmai strāvo Viestura priekšstats par stipru Zemgali, kas nevergo un nekalpo un kuru citi tās varenības dēļ apskauž. Viņš saka: „Es gribu Zemgale lai pirmā top! / (..) / Un latvju ciltis spēkā vienotas / Sev valsti vada, kuru dievi skauž!”¹⁰² par vienīgo postu visā pasaulē Viesturs redz ordeni kā „vācu tumšo mitekli”¹⁰³.

Attiecībā uz lugā minētajām vēsturiskajām vietām, lūkojoties 2.6. tabulā, var redzēt, ka visas no tām ir tieši saistītas ar vēsturiskajiem notikumiem un personām. Zemgale kā galvenais darbības areāls, Tērvete kā Viestura rezidence ar tās pili centrā. Darbība vairāk norisinās ap un iekš Mežotnes pili, pie kuras atrodas Viestura karaspēks, lai cīnītos pret ordeni. Lietuva minēta nodaļā, kur lietuvieši piedāvā savu palīdzību zemgaļiem cīņās, bet, aizvainots par sava dēla bojāeju, Viesturs to atsaka. Rīga darbā ir attēlota kā ļaunuma centrs, jo tajā atrodas Vācu ordenis.

Kopumā J. Akuratera traģēdijas „Viesturs” galvenās idejas, kas ietvertas tās saturā, ir diezgan līdzīgas ar tām, ko A. Grīns ir rādījis „Zemgales atmodā”. Zemgale pati par sevi kā

2.5. tabula
Vēsturiskās personas lugā „Viesturs”

Persona	Pieminētās reizes
Viesturs	92
Ordenis	49

2.6. tabula
Vēsturiskās vietas lugā „Viesturs”

Vieta	Pieminētās reizes
Zemgale	79
Mežotnes pils	14
Tērvete	4
Lietuva	6
Latvija	5
Rīga	4

¹⁰¹ Akuraters, J. *Viesturs*. Rīga: D. Zeltiņa un A. Golta apgādībā, 1921. 9.lpp.

¹⁰² Turpat, 22. lpp.

¹⁰³ Turpat, 50. lpp.

zeme, kas ir visskaistākā, visauglīgākā un laimīgākā, jo tur valda stingra roka, ir miers un sakārtotība. Vācu ordenis nāk kā nelaieme un izjauc līdzsvaru, kas bijis Viestura rokās. Bajāri zem viņa sāk novērsties un nodod savu valdnieku, kļūstot par ordeņa vasaļiem un kristoties. Ikvienam zemgalim ir jābūt gatavam cīnīties, ja kāds apdraud viņa personīgo brīvību, jo tas ir apkaunojums kļūt par vergu, ja tu dziļi apzinies, ka pats esi pārāks, labāks, un tev ir jāvalda pār citiem. Viestura paša rīcību pavada viņā mītošā doma, ka visas ciltis ir jāapvieno vienā. Viņš uzrunā zemgaļus: „Kas latgal's mums, vai ne'sam viena cilts? / Kas sēļi, kūri? Vai mūs nevieno / Šī zeme auglīgā un dziesmas mums / vai nava kopīgas?”¹⁰⁴ Viestura cildenās rakstura īpašības strāvo viņa vārdos un darbos – saviem ļaudīm vislabāko. Lai arī luga pirmo reizi tika uzvesta 1920. gadā, tā bija aktuāla visu brīvvalsts laiku līdz 1940. gadam. Šī luga ielika pamatus Zemgales slavināšanai, kaut arī oficiālās nostādnes tad vēl nebija izvirzītas. Tiesa, pēc K. Ulmaņa apvērsuma, šo darbu varēja ļoti viegli pielāgot vadošajām tendencēm – Zemgale kā viszaļākā Latvijas zeme, no kuras nāk vēl viens senais latvju tautas vadonis – Viesturs. Izmantotais fakts pats par sevi ir patiess. Zemgaļi patiešām pretojās visilgāk, taču tas tiek pacelts pāri realitātei, kā rezultātā zemgaļi vēstures atspoguļojumā iegūst simbolisku nozīmi.

Voldemāra Zonberga komēdija „Kungs pie vārtiem”, kas sarakstīta 1938. gadā, tiek uzskatīta par vienu no labākajiem viņa darbiem. Lugas darbība norisinās 1818. gadā, kad līdz dzimtļaužu brīvlaišanai palicis tikai gads. Divi galvenie varoņi Pāvils un Andrejs ir nupat ieradušies Kurzemē no dienesta cara armijā ar lielu kara laupījumu. Pāvils, atgriežoties saka: „Netrūka, jau netrūka tur kursas vīru...”¹⁰⁵ Notikumiem attīstoties tālāk, autors caur šo divu galveno varoņu darbībām rāda tautas pašapziņas pieaugumu un savas vērtības apzināšanos. Andrejs ir kļuvis bagātāks par vietējo muižnieku Bistramu un, lai izglābtu viņu no parādiem, ir gatavs iegādāties vienu no viņa īpašumiem - Grauzu mājas. Sākotnēji tas ir zem muižnieka goda, kaut arī viņa kundze apjēdz situāciju un uzreiz būtu piekritusi šādam darījumam. Andrejs savu personību un tās izaugsmi apjauš. Viņš pie muižnieka brauc lepnā četrjūgā, ko zemnieki nedrīkst darīt. Bistrama padomnieks Melhiorš nekavējas Andrejam atgādināt, ka „(..) te tev vairs nebūs franču zemes vienlīdzības un brālības – te tu vairāk nekas neesi kā izbēdzis dzimtcilvēks!”¹⁰⁶ Uzsvērta tiek ne tikai latviešu pašapziņas celšanās un drosme nostāties pretī mūžīgajiem ienaidniekiem, bet arī parādīts latviešu pārākums garīgajā jomā. Pacietīgi, ar čaklu darbu latviešu zemnieki ir panākuši savu. Muižnieks turpretī ir izlēpis, naudu nospēlējis un rupjš. Pāvils savai iecerētai drošsirdīgi atgādina, ka nav vairs vajadzības pēc lielās pazemības muižkungiem, jo „(..) cik ilgi tu vairs būsi kungu ļaužu – jau nākošos

¹⁰⁴ Akuraters, J. *Viesturs*. Rīga: D. Zeltiņa un A. Golta apgādībā, 1921. 52. lpp.

¹⁰⁵ Zonbergs, V. *Kungs pie vārtiem*. Rīga: Valters un Rapa, 1938. 27. lpp.

¹⁰⁶ Turpat., 80. lpp.

Jurģos būs spēkā tas ķeizara likums, kas visus kursas zemniekus atlaiž brīvā... Nebūs vairs ne gads jāgaida!”¹⁰⁷. Izteiktu vēsturisku personību šajā darbā nav. Paralēli notikumiem ar muižniekiem un māju pirkšanu norisinās sadzīviskas ainas latviešu starpā. Lugas galvenā vēsturiskā vērtība slēpjas latviešu zemnieku un vācu muižnieku savstarpējo attiecību atspoguļojumā 19. gadsimta sākumā.

Vietas, kas minētas šai lugā, ir saistītas ar apkārtni, kurā risinās darba sižets, un, kā redzams 2.7. tabulā, tad tās nav minētas daudz reizes. Daļa no tām tikai remarkās, lai parādītu darbības norises vietu. Maskava minēta saistībā ar Krievijas impērijas pārvaldi. Lugā nav daudz ideju un domu virzienu, taču tā Ulmaņa ideoloģijas ietvaros rāda vienu ļoti svarīgu faktu: latvieši arī klaušu laukos nav kļusu cietuši un pakļāvušies vācu muižniecībai. Tautas apziņa ir pastāvējusi vienmēr, lai arī kā cittautu vēsturnieki centušies atspoguļot latviešu zemnieku stāvokli. Cildināta tiek zemes un zemnieka vērtība, kad Andrejs, kurš ir sagrābies pasaules bagātības un var darīt, ko sirds vēlas, izvēlas palikt Kurzemē un atzīst, ka lielākās vērtības, kas dzīvē ir un kas viņam pieder, ir zeme un brīvība. Par latviešiem Andrejs saka, ka „mēs tikai esam un paliekam šīs zemes īstie un vienīgie kungi!”¹⁰⁸

Mārtiņa Zīverta sarakstītā luga „Melngalvji”, kuru Dailes teātris pārdēvēja par „Trako Juri” ir sarakstīta 1939. gadā. Darbs iesākas ar to, ka mājas bēniņos tiek atrasta sena hronika, kas stāsta par Rīgas cīņām ar ordeni. Šajā laikā pilsētā tiek jauktas nost vecās ēkas un celtas jaunas. Asociācijas raisās ar latviskās Rīgas veidošanu Ulmaņa laikos. Darbība risinās 1482. gadā, kad tuvojas vastslāvju svinības, kas mūsdienās tiek sauktas par Meteņiem. Kā jau tas M. Zīverta dramaturģijai raksturīgs, arī šajā vēsturiskajā lugā priekšplānā nostājās tēlu psiholoģiskie raksturi. Galvenais varonis ir melngalvju virsnieks Vellings, ko sauc par Velliņu Juri, kurš ir veidots kā īsts latviešu puisis. Melngalvji bija ārzemju bagātie tirgotāji, kas politiskajā dzīvē neiesaistījās, bet izvērta aktīvu sabiedrisku darbību. Viņi tirgojās un rīkoja svētkus. Vieni no šiem svētkiem ir jau minētie vastslāvji, kas svinami ir pirms Lieldienām, kad sākas lielais gavēnis. V. Hausmanis darbā par M. Zīvertu¹⁰⁹ raksta, ka Rīgas vēstures pētnieks Andris Caune jau norādījis uz vēsturisko nepatiesību par Velliņu Jura tautību, taču skaidro, ka dramaturgam galvenais uzsvars likts uz cilvēku savstarpējām attiecībām, ne

2. 7. tabula
Vēsturiskās vietas lugā „Kungs pie vārtiem”

Vieta	Pieminētās reizes
Kuldīga	3
Aizpute	3
Kurzeme	5
Jelgava	3
Maskava	1

¹⁰⁷ Zonbergs, V. *Kungs pie vārtiem*. Rīga: Valters un Rapa, 1938. 94. lpp.

¹⁰⁸ Turpat, 144. lpp.

¹⁰⁹ Hausmanis, V. *Mārtiņš Zīverts*. Rīga: Zinātne, 2003. 75. lpp.

brīviem / no tā otra kakla kunga, / kura vārds ir birģermeistars!”¹¹³ Viņš iestājas kā mūžīgs Rīgas aizstāvis. Pametot pilsētu, viņš liek saglabāt Rīgu stipru un zvēr, ka grūtību gadījumā vienmēr nāks ar zobenu to aizstāvēt. Zīmīgi, ka M. Zīverts šai lugā tiecas runāt arī par jaunu laiku un dzīvošanu nākotnei, jo tas, „kas dzīvo nākotnei ir vienmēr jauns, kaut arī viņš taptu vecs.”¹¹⁴ Cildinošas un pagodinošas frāzes, kas izskan lugā, ir par jau minētiem Rīgas sālsnesējiem, kas bijuši labi strēlnieki un no kuriem baidījies pats mestrs. Luga nobeidzas ar frāzi, kas arī liek domāt par laika neapturamību un vēstures attīstību. „pasaulē nekas nestāv uz vietas – ne cilvēki, ne pilsētas... Reiz te bija lībiešu osta, un to pārauga Hanzas pilsēta; un pēdējo tagad tāpat pāraug latviešu Rīga.”¹¹⁵ Šīs rindas vistiešākajā nozīmē sasaucas ar 20. gadsimta 30. gadu nogales aicinājumu radīt latvisku Rīgu.

Ļoti interesantu materiālu sniedz Voldemāra Zonberga 1937. gadā sarakstītā luga „Jelgavas pils cēlējs”. Tā stāsta par notikumiem Kurzemes un Zemgales hercogistē, kā arī Krievijas impērijā 18. gadsimtā. Viens no centrālajiem notikumiem šajā darbā ir Jelgavas pils celtniecība, kas savukārt raisa asociācijas ar Jelgavas pils atjaunošanu 1936. gadā. Galvenie notikumi saistās ar Ernstu Johanu Bīronu. Lugā viņš padarīts par latvieti, kurš izkalpojies līdz Kurzemes un Zemgales hercoga amatam. Tiesa, ka pēc izcelsmes Bīrons nebija dižciltīgs, taču nebūt ne latvietis. Oficiāli viņa uzvārds bija Bīrens (Bühren)¹¹⁶, kuru vēlāk viņš nomainīja. Lugas darbība norisinās pie hercogienes Annas, kura bija jauno karjeristu pieņēmusi par savu favorītu Bestuževa vietā. Anna viņu ieceļ par Krievijas kambarkungu. Bīronam ik pa laikam rādās vīzijas, kurās viņš tiek ar kādu vecu vīru, kurš viņam norāda, ka Bīrons var kļūt par valdnieku savai tautai. Sarunās ar hercogieni Bīrons stāsta par savu aizvainojumu no muižniecības, kas viņam studiju gados Karalaučos patstāvīgi atgādinājusi par viņa nedīžciltīgo izcelšanos. Galma dāmas sarunās ar muižniecību norāda, ka „Bīronu ģimene ir ļoti veca un dižciltīga. Viņa māte nāk no ārkārtīgi vecas un dižciltīgas poļu muižnieku ģimenes”¹¹⁷. Kļuvis par Kurzemes un Zemgales hercogu, Bīrons uzreiz iestājas par to, ka ir jāstiprina valdnieka vara, jāsamazina atkarība no Polijas, kā arī jāiznīcina muižnieku priekšrocības, kuri tikai reizi gadā sabrauc uz landtāgu un tur spriež par lietām, kas viņiem svešas, taču izdevīgas, nedomājot par kopīgo Kurzemes labumu. Pirmais no lēmumiem, ko viņš pieņem, ir aizliegums izrentēt mājas „vācu tautības pilsoņiem”¹¹⁸, kas bija domāts, lai neviens vācietis nedrīkstētu apmesties zemnieku mājās uz dzīvi. Atbildēdams uz muižnieku ierunām, Bīrons saka: „Es negribu savās mājās vācu zemniekus! Man pietiek latviešu

¹¹³ Zīverts, M. *Trakais Juris*. 124. lp.

¹¹⁴ Turpat, 140. lp.

¹¹⁵ Turpat, 143. lp.

¹¹⁶ Dunsdorf, E. *Latvijas vēsture 1710 – 1800*. Stokholma: Daugava, 1973. 143. lpp.

¹¹⁷ Zonbergs, V. *Jelgavas pils cēlējs*. Rīga: Zemnieka domas, 1937. 29. lpp.

¹¹⁸ Turpat, 71. lpp.

saimnieku – un, ja pietrūks, tad ies kalpi par saimniekiem.”¹¹⁹ Luga mums kopumā atspoguļo divus notikumus: Bīrona nākšanu pie varas, kas tieši tekstā nav izteikta, bet par ko varam nojaust no hercogienes sacītā, kur viņa novēl Bīronam visu plašo Krieviju, kā arī otru: hercoga lēmumu atstāt pēc sevis ko paliekošu nākamajām paaudzēm – jaunuzcelto Jelgavas pili.

Šajā V. Zonberga lugā minētas ārkārtīgi daudz vēsturiskas personas. 2.10. tabulā

2.10. tabula

Vēsturiskās personas lugā „Jelgavas pils cēlējs”

Persona	Pieminētās reizes
Ernsts Bīrons	82
hercogiene Anna	22
Bestuževs	26
pārējie (13 pers.)	91

redzams, ka galvenā persona, kas minēta 82 reizes ir pats Bīrons, kurš lugā saka: „Ne vara un ne bagātība man vajadzīga. Es esmu pieticīgs, (..) bet es gribētu saraust visus pasaules labumus savai zemei!”¹²⁰ Bīrona pieticībai gan grūti ticēt, zinot, ka ticis pie valdīšanas, viņš tērēja Krievijas valsts kases līdzekļus, kā arī, lai palielinātu savus

ienākumus, viņš uzpirka privātās muižnieku muižas Kurzemē. Hercogiene kā vēsturiska persona šajā darbā minēta 22 reizes. Viņa atklājas kā uzticama E. Bīrona sarunu biedrene, kurā vienīgajā mājā ticība jaunā hercoga cēlajiem nodomiem un viņa vēlmei valdīt un veikt pārmaiņas, lai atvieglotu Kurzemes zemnieku dzīvi. Bestuževs pirms Bīrona bija hercogienes Annas galma pārzinis. Viņš rādīts kā amatpersona, kas piekrīt Bīronam, ka ir jāpalielina valdnieka tiesības. Viņš norāda, ka muižnieki visu nolemj un izdara un pašam hercogam nolemtajam jāuzliek savs paraksts un

zīmogs. Kopā lugā ir minētas vēl 13 atsevišķas vēsturiskas personas, kuras visas šeit nav iespējams uzskaitīt. Starp tām ir cars Pēteris I un II, kā arī Katrīna I. Tāpat, protams, galma arhitekts Rastrelli, kurš lugā minēts 4 reizes un par savu darbu pēc Jelgavas pils uzcelšanas saka: „(..) esmu veicis vienu no saviem vismīļākajiem darbiem, bet līdz ar to esmu izrāvis no sevis un atstājis te dvēseles labāko daļu.”¹²¹

2.11. tabula

Vēsturiskās vietas lugā „Jelgavas pils cēlējs”

Vieta	Pieminētās reizes
Jelgavas pils	2
Maskava	36
Jelgava	46
Kurzeme	44
Karalauči	7
Krievija	55

2.11. tabulā ir uzskatāmi parādītas vietas, kas tiek minētas šajā lugā. Visvairāk, protams, pieminēta Jelgava kā E. Bīrona uzturēšanās vieta. Lugā grūti saprast Bīrona

¹¹⁹ Zonbergs, V. *Jelgavas pils cēlējs*. Rīga: Zemnieka domas, 1937. 137. lpp.

¹²⁰ Turpat, 147. lpp.

¹²¹ Turpat, 155. lpp.

uzturēšanās vietu, jo nav stingri pateikts, vai Bīrons atrodas Jelgavā vai Pēterpilī, taču īstenībā Kurzemes un Zemgales hercogisti viņš pārvaldīja no Pēterpils. Kurzeme minēta 44 reizes. Šo vārdu visbiežāk lieto, lai aizstātu Kurzemes un Zemgales hercogisti vai plašāk runājot tikai par pārvaldāmo teritoriju. Karalauči, kas tekstā minēti 7 reizes, saistīti ar Bīrona jaunības gadiem, kad viņš, lai arī nebūdamas dižciltīgs, vēlējies skoloties un iegūt izglītību. Krievijas klātbūtne lugā, kas mums atspoguļo 18. gadsimtu ir neatņemama sastāvdaļa, jo Latvijas teritorija, lai gan vēl ne visa, bija zem Krievijas impērijas pārvaldniecības.

Visas idejas, kuras iemieso šī luga, ir patiesi absurdas. Pati ideja pasludināt Bīronu par latvieti, kurš caur savas zemes mīlestību un kārtīgu darbu ir spējis kļūt par Kurzemes un Zemgales hercogu, šķiet nepieņemama. Tāda šī Zonberga luga ir. Bīrons parādīts kā vienīgais, kam patiesi rūp Kurzemes zemnieku stāvoklis. Viņš vēlās ielikt „tautas pamatā tautu, kas šodien vēl nezina, ka viņa ir tauta!”¹²² Viņš sevī iemieso arī vienlīdzības un brīvības idejas. Ar savu nostāju pret muižniekiem viņš iedrošina zemniekus stāties pret tiem. Jelgavas pils celtniecība Bīrona ieliktajā izpratnē ir zīme nākamajām paaudzēm, cik ļoti hercogs Kurzemi mīlējis un cik ciešām saitēm bijis ar to saistīts, ka tik lielu skaistumu uzcēlis „mīļās tēvzemes lepnejā sirdī – Jelgavā”¹²³. Lugas izskaņā var lasīt tās pašas idejas, kas Ulmaņa režīmā bija dzirdamas gandrīz katrā svētku uzrunā. Latvijas tautas liktenim ir jāspīd spožāk par sauli, un Latvijas tautas ceļiem ir jābūt tikpat mūžīgiem kā saule. Šī luga ir spilgts piemērs tam, ka vēsturiskajām lugām nav jābūt adekvātām tam, kas patiesībā vēsturiski ir noticis. Tām trūkst objektivitātes, taču uzsvars ir likts uz to, lai attēlotā Latvijas vēsture būtu nacionāla.

Jānis Grīns komēdiju „Kaļostro Jelgavā” publicē 1932. gadā. Lugas darbība norisinās Pētera Bīrona galmā Jelgavā 1779. gadā. Galmā tiek uzaicināts viltus grāfs un pareģis Kaļostro. P. Bīrons savu galmu raksturo šādi: „Jautrība manā pilī ir augstākais tikums.”¹²⁴ Lugas darbība risinās ap šo dēkaini, kurš sevi pasludina par brīnumdari un sola baroneses Korfas vīru padarīt par divdesmit gadiem jaunāku, taču dzejniecei Elīzai fon der Rekei viņš apsola noorganizēt satikšanos ar viņas mirušo brālī. Kaļostro apgalvo, ka ir 600 gadus vecs. Brīžam viņa meliem nav nekādu robežu. „Esmu piedalījies pirmajā Krusta karu gājienā, Kolumba braucienā uz Ameriku, Konstānces koncilā. Reiz gadījies ēst pusdienas ar Kārli Lielo.”¹²⁵ Protams, šādiem stāstiem ilgi ticēt nevar, kā arī neviens no solītajiem burvju trikiem Kaļostro neizdodas un pret viņa meliem iestājas vietējā muižniecība, kas jūtas pazemota, un nolemj viņu padzīt no Jelgavas, taču pirms tam, lai ieriebtu hercogam Pēterim, viņi uzaicina Kaļostro pie sevis un paziņo tam, ka Kurzemes muižniecība to iecēlusi par hercogu.

¹²² Zonbergs, V. *Jelgavas pils cēlējs*. Rīga: Zemnieka domas, 1937. 142. lpp.

¹²³ Turpat, 157. lpp.

¹²⁴ Grīns, J. *Kaļostro Jelgavā*. Rīga: Valters un Rapa, 1932. 10. lpp.

¹²⁵ Turpat, 31. lpp.

2.12. tabula
Vēsturiskās personas lugā „Kaļostro Jelgavā”

Persona	Pieminētās reizes
Pēteris Bīrons	23
Elīze fon der Reke	31
Kaļostro	40
Katrīna II	6

solis stiprinās viņa, kā Kurzemes un Zemgales hercoga, stāvokli. Viņš runā par Bīronu cilti, kurai ir lemts dibināties uz sievietēm, atgādinot Ernsta Bīrona nākšanu pie varas pēc ķeizarienes Annas. Kad viņš uzzina, ka muižnieki pret viņu izspēlējuši ļaunu joku un atsūtījuši grāfu Kaļostro, lai viņš paziņotu, ka muižnieki viņu iecēluši hercoga kārtā, Bīrons ir šokēts un dusmās nosaka, ka viņš pieliks visas savas pūles, lai Kurzemes un Zemgales hercogisti ātrāk pievienotu Krievijas impērijai. Kaļostro, kurš kopā minēts 40 reizes, beigās izrādās tikai ierocis no sākuma hercoga un pēc tam muižniecības rokās. Savu patieso būtību Kaļostro ļauj lasītājiem iepazīt viņa monologā, kurā viņš atklāj, ka cilvēki visapkārt gaužas un ir neapmierināti, taču joprojām cer uz brīnumiem. Viņš liek nojaust, ka muļķības arī cilvēkiem spēj palīdzēt. „es braukāju no vienas zemes uz otru un kā garīgs ārsts palīdzu ikvienam, kurš to vēlas, mosties un dzīties pēc augstā un neizprotamā!”¹²⁶ Katrīna II darbā minēta Kaļostro sarunā ar dzejnieci fon der Reki, kur viņš stāsta, ka Jelgavā ir ieradies pa ceļam uz Pēterburgu, kur plānots viesoties pie ķeizarienes un ka tā nebūs pirmā reize.

Šajā darbā, kā to var redzēt 2.13. tabulā, nav minētas daudz vēsturiskās vietas. Lugas tēli runā par Pēterburgu kā visas impērijas centru, uz kurieni tālāk dodas arī Kaļostro, lai izklaidētu ar saviem stāstiem Katrīnu II. Jelgava un tās pils, kā vieta, kur norisinās komēdijas darbība.

Šī darba galvenās idejas nav tik atklātas un viegli uztveramas. Kopumā darbu raksturo gan hercoga, gan muižniecības nesaprātīgās attiecības, jo abas puses ir pārāk augstprātīgas un neļaus par sevi smieties. Nožēlojami ir tas, ka pretrunu dēļ, abas kārtas nolemj ātri, un kā viņi paši saka par spīti, pievienot Kurzemes un Zemgales hercogisti Krievijas impērijai. Jau pirms tam muižnieki, savā starpā sarunājoties, atklāj, ka pavisam drīz hercogiste būs Krievijas

Tabulā 2.12. ir apkopotas trīs galvenās vēsturiskās personas, kas darbojas šajā lugā. Viena no tām ir Pēteris Bīrons, kurš kopā minēts 23 reizes. Atgadījumos ar Kaļostro viņš nav tieši iesaistīts, jo lugā parādās tās sākumā un nobeigumā, kad viņš nolemj precēt Elizes fon der Rekes māsu Doroteju fon Mēdemu. Viņš uzskata, ka šāds

2.13. tabula
Vēsturiskās vietas lugā „Kaļostro Jelgavā”

Vieta	Pieminētās reizes
Pēterburga	8
Jelgava	8
Jelgavas pils	1

¹²⁶ Grīns, J. *Kaļostro Jelgavā*. Rīga: Valters un Rapa, 1932. 47. lpp.

impērijā. Kaļostro, it kā būdams centrālais lugas tēls, bet vēsturiski nesaista vairāk kā tikai ar paši fakti – ierašanos Jelgavas galmā.

Voldemāra Zonberga luga „Melnais jātnieks”, kas iznāca 1936. gadā, sevī neietver ne zināmas vēsturiskas personas, ne arī tās darbība norisinās konkrētā vēsturiskā vietā. Luga ir būtiska visu pārējo ietvarā ar tajā paustajām idejām. Sižetiski tā ir diezgan sadzīviska. Galvenais varonis ir latviešu bajārs Lācis, kurš ir palicis pēdējais, visi pārējie tuvākajā apkārtnē ir tikuši pakļauti muižai. Pats Lācis saka: „Kas gan tagad vairs bajārs? Muižas kungi visus padarījuši līdzīgus – kalpus un bajārus.”¹²⁷ Te atkal vieta latviešu lepnuma audzināšanai – mums bijuši savi lepni bajāri, kas nepadevušies. Ļaudis gatavojas Jāņu svinēšanai. Lācis dodas uz blakus muižu, kur dzīvo Rasa, kas ir viņa izredzētā, taču kuru ir noskatījis arī muižas kungs. Svētku laikā Lācis ar Rasu aizbēg un kungs pavēl iznīcināt „bajāra perēkli”¹²⁸. Lācis ir ar ļoti godprātīgām īpašībām apveltīts. Viņam zināmi visi ļaudis, kas dzīvo muižā un akli klausā kungam. Viņš uzskata, ka ir jādzīvo vai nu vienlīdz labi, vai arī kopīgi jācieš. Lācis taisnprātīgi atklāj, ka tas nav vīrs, kurš arī vislielākajā postā un ciešanās neiet kopā ar saviem ļaudīm, lai cīnītos un kopīgiem spēkiem uzvarētu. Šajos Lāča izteikumos manāmas tautas kopības apziņas idejas – upurēšanās cēlāku mērķu vārdā. Sevis ziedošana. Muižas kunga bruņu kalpi ierodas bajāra mājās un aizved prom Rasu. Klīst baumas par melno jātnieku – melno nāvi, kas staigā apkārt un nežēlo nevienu, lai kādas kārtas viņš būtu. Lācis dodas pie kunga ar viņu cīnīties, bet tas bēg un mirst no mēra. Lācis ir atkal kopā ar Rasu un pārējos ļaudis mudina sabēgt mežos, lai pasargātos no mēra – jābūt lielai gribai dzīvot lielas nelaiemes tuvumā. Lācis šeit ir rādīts kā šķietami fiziski mazs vadonis, bet garā liels, kurš lugas izskaņā secina, ka latviešus nevar nokalpināt neviens kungs un nonāvēt neviens mēris. „Tā varenā asiņu balss, kuru esam saņēmuši no tēvu tēviem kā dārgāko mantojumu mums pavēl dzīvot, ticēt un strādāt (..) lielai nākotnei.”¹²⁹

„Karoga meklētājus” Aleksandrs Grīns sarakstīja 1936. gadā. Šai vēsturiskajai trīscēlienu lugai notikumu centrā ir Kauguru nemieru ainas 1802. gadā. V. Hausmanis jau norādījis, ka šajā darbā „pārsvaru pār dramatisko darbību ņem vēstījums”¹³⁰. Lugā izveidojas divas pretējas nometnes: vācu muižniecība pret Vidzemes novada zemniekiem ar Vīteļu Pēteri centrā. Zemnieki ir cēlušies cīņai aizstāvēt savas tiesības, taču cieš sakāvi. Lugas sākumā grāfiene Mengdens atklāj savus novērojumus par zemniekiem. Tie joprojām klanās un noņem cepures sveicinot, taču viņu skatos ir manāma naida uguns. Tiek izteikti pārmetumi, ka hernhūtieši esot tie, kas zemniekus sakūdot. Tiesa, tam ļoti pareizi iebilst Kampenhauzens,

¹²⁷ Zonbergs, V. *Melnais jātnieks*. Rīga: iesp. H. Šices spiestuvē, 1936. 6.lpp.

¹²⁸ Turpat, 14. lpp.

¹²⁹ Turpat, 26. lpp.

¹³⁰ Hausmanis, V., Kalnačs, B. *Latviešu drāma. 20. gadsimta pirmā puse*. Rīga: Zinātne, 2004. 132. lpp.

uzsverot, ka hernhūtieši ir ļoti vienkārši un dievbijīgi ļaudis, kas māca tikai dzīvot tā, kā Kristus ir mācījis. Pašos zemniekos ir jūtams sakāpināts aizvainojums, ka muižniekiem pieder viss. Sprediķu Andrejs liek nenokārt galvu un cer, ka „reiz atnāks latviešiem un kungiem lielās tiesāšanas laiks”¹³¹. Līdzīgās domās ir Ilze. Viņa uzskata, ka Dievs drīz lemšot par dzimtkungiem un latviešiem. No debesīm tiks nomests karogs kā zīme, ka muižniekiem nāk pastardiena, bet klaušu ļaudīm brīvība. Zemnieki nolemj doties šo karogu meklēt. Viņu vadītājs ir Vīteļu Pēteris, kuram ir dziļa pārliecība, ka Dievs visus ir radījis vienādus, taču, ja ir noticis citādāk, tad tā nav patiesā Dieva griba.

Šajā lugā vēsturiskajām personām ir sekundāra loma, jo tās minētas tikai lugas sākumā, lai parādītu, ka muižniecības nojauš, ka zemniekos briesmīgāk. Turpretī vietas tiek minētas ļoti

daudz. 2.15. tabulā var redzēt, ka darbības notiek Vidzemē, jo šīs apdzīvotās vietas atrodas Vidzemē. Tās ir tik daudz, lai parādītu, ka Kauguru nemieri aptvēra plašu Vidzemes teritoriju. Gan cesvainieši, gan piebaldzēni, kā arī valmierieši devās uz Zilo kalnu, lai iedegtu lāpu un ziņotu par

2.14. tabula
Vēsturiskās personas lugā „Kungs pie vārtiem”

Persona	Pieminētās reizes
grāfiene Mengdens	5
grāfs Mengdens	6
Kampenhauzens	3

nemieru sākšanos Vidzemē.

Tālākajās ainās atklājas galvenā šīs lugas ideja. Zemnieki ir atnākuši pie mirušo kapjiem, lai godinātu viņus. Tos lēnām pārklāj sniegs, taču pēkšņi no zemes sāk rādīties asins traipi, kurus sniegs vairs nespēj noslēpt. Zemnieki ir atraduši savu karogu. Tas nenokrita no debesīm, bet cēlās no zemes augšā – sarkanbaltsarkans. Vēl kādu ideju ietver sevī kopīgie zemnieku izsaučieni, ka pats Dievs šo zemi viņiem iedevis, novēlot to zemnieku tēviem – tas ir sens mantojums un tā nevar piederēt nevienam citam. Hernhūtiētis zemnieku apziņas mošanos salīdzinājis ar Kristus celšanos Lieldienu rītā. Lai zemniekus iedrošinātu, viņu vadītājs tiem sauc: „Kas

2.15. tabula
Vēsturiskās vietas lugā „Kungs pie vārtiem”

Vieta	Pieminētās reizes
Vidzeme.	25
Kurzeme	3
Kauguri	8
Zilais kalns	14
Rīga	3
Cesvaine	1
Piebalga	1
Koknese	1
Valmiera	3

¹³¹ Grīns, A. *Karoga meklētāji*. Rīga: Valters un Rapa, 1936. 24. lpp.

nešaubīdamies iet savu sāktu ceļu, neklausā

2.17. tabula

svešiem, vienīgi savas latviešu sirds balsij, un gatavs atdot dzīvību par tautas taisnību un tēvzemi, -tas dzīvs taps, arī nāvē aizejot!”¹³² Atkārtojas latvieša misijas apziņa vēsturē: caur neatlaidīgu cīņu un dziļi patriotiskām jūtām ir iespējams atkarot brīvību. Nākotne nesīs labākas dienas. Šī luga akcentē to, ka jau Kauguru nemieru dalībniekus asociē kā nacionālās kustības cīnītājus, novirzoties no fakta, ka tie bija tikai sociāli nemieri.

Tabulā 2.16. ir apkopoti visi skaitļi par minētajām svarīgākajām personām deviņās apskatītajās vēsturiskajās lugās. Tajā var redzēt, ka visvairāk minēti ir senie vadoņi. Tie ir Namejs, kurš minēts 84 reizes un Viesturs – 92 reizes. Minēto reižu ziņā no Nameja atpaliek Ernsts Bīrons, kurš pieminēts 82 reizes. Muižniecība raksturo visas minētos vācu muižniecības personas, kas tikušas minētas tabulās pie jau analizētajām lugām. Kā to var redzēt – muižniecības loma, kas ietverta atsevišķās

2.16. tabula

Vēsturiskās personas	Pieminētās reizes
senie vadoņi	176
Kurzemes un Zemgales hercogi	105
muižniecība	45
citu valstu vadītāji	44
citu sabiedrības kārtu un institūciju pārstāvji	153
vadoņi	85
Kopā	585

reālās vēsturiskās personībās, lugās nav prioritāte, jo kopā minēta 45 reizes saistībā ar četriem cilvēkiem. Citu valstu vadītāji aptver visus minētos ārvalstu vadītājus, kuri kopā minēti 44 reizes. Starp tiem ir Lietuvas valdnieks Traidens (16 reizes), hercogiene Anna (22) un Katrīna II, kas pieminēta 6 reizes. Arī no šiem skaitļiem var secināt, ka galvenais uzsvars ir likts uz Latvijas vēsturi un tās vēsturiskajām personībām, citu valstu vadītājus minot tikai attiecīgajā vēstures posma kontekstā. Sadaļā par citu sabiedrības kārtu un institūciju pārstāvjiem autore iekļāva Vācu ordeni (49), mestru (34), kā arī birģermeistaru, kurš minēts kopā 50 reizes un melngalvjus – 20. Vadoņu starpā pats Kārlis Ulmanis aizņem vairāk kā vienu trešdaļu (minēts 31 reizi) no visiem pārējiem sešiem vadoņiem, kas kopā sastāda 54 reizes, kas attiecīgi ir vairāk gan par muižniecību, gan citu tautu vadītājiem. Kopumā pēc tabulas var redzēt, ka galvenais uzsvars ir uz senajiem vadoņiem, par kuriem, rakstot ir izteikta saistīta ar Kārli Ulmani. Ne mazāk minēts ir Ernsts Bīrons, taču viņš parādās tikai V. Zonberga darbā „Jelgavas pils cēlējs” un tiek piemērots nacionālai vēstures izpratnei.

Apkopojošie rezultāti par vēsturiskajām vietām ir redzami 2.17. tabulā. Tā rāda, ka Latvijas teritorija ir pieminēta krietni vairāk reizes, kā ārpus tās. Visvairāk vēsturiskajās lugās ticis runāts par Zemgali, kura kopā minēta 92 reizes. Rīga ir otrā aktuālākā, kura pieminēta 61

¹³² Grīns, A. *Karoga meklētāji*. Rīga: Valters un Rapa, 1936. 111. lpp.

reizi. Nedaudz atpaliek Zemgales centrs – Jelgava, kas tekstā nosaukta 54 reizes, bet Kurzeme par 10 mazāk – 44, turpretī cits Latvijas novads, Vidzeme, minēts tikai 25 reizes. Vēsturiskie notikumi Vidzemes teritorijā rādīti tikai A. Grīna drāmā „Karoga meklētāji”.

Vēsturiskās vietas	Pieminētās reizes
Latvijas teritorija	341
ārpus Latvijas	130
pilis Latvijā	17
Kopā	488

Mežotnes pils minēta 14 reizes no 17, kur pārējās trīs ir atvēlētas Jelgavas pilij. Vairāk kā vienu trešdaļu no visām minētajām reizēm par kādu vietu ārpus Latvijas aizņem Krievija ar 55 reizēm, kam klāt varētu skaitīt M. Zīverta lugā „Trakais Juris” lietoto izteicienu „krievu zeme”, kas kopā Krievijai dotu 65 minētas reizes. Tālāk aktuāla ir Maskava – 36 reizes. Pēterburga gan kopā minēta tikai 8 reizes. Krievija kā Latvijas lielais kaimiņš, kurai nenozīmīgi ir bijusi liela loma Latvijas vēsturē, šeit ir priekšgalā.

Apkopojot vēsturisko lugu ietvertās K. Ulmaņa autoritārās ideoloģijas idejas, jāsecina, ka viena un tā pati doma var vīties cauri vairākām lugām. Vadonība ir izteikta četrās lugās. R. Krodera lugā „Atdzimšanas dziesma”, J. Akuratera darbā „Viesturs”, A. Grīna lugā „Zemgales atmoda” un V. Zonberga drāmā „Melnais jātnieks”, kur vadonis vairāk tiek asociēts ne ar fizisku spēku, kas dodas cīņā, bet kā garīgs vadonis – kurš ar savām rakstura īpašībām, cēlajiem uzskatiem sniedz visiem piemēru un aicina sekot viņa idejām. Zemgale un zemgaļi tiek cildināti lugās „Viesturs” un „Zemgales atmoda”. Latviešu zemniecības ilgā cīņā un nepadošanās saviem vergotājiem, savas tautas un nācijas atrašana jau 19. gadsimta sākumā ir attēlota divos darbos: V. Zonberga „Kungs pie vārtiem” un A. Grīna „Karoga meklētāji”. Latviešu tautas vēstures īpašais ceļš un ticībai gaišai nākotnei parādās lugu „Melnais jātnieks”, „Atdzimšanas dziesma” un „Jelgavas pils cēlējs” nobeigumos. Atsevišķam jautājumam, kā latviskas Rīgas celšana, pievērsies M. Zīverts darbā „Trakais Juris”. Kopumā varam redzēt, ka arī darbos ar ļoti dažādiem vēstures posmiem un tur ievietotajām vēsturiskajām norisēm, var būt vienota autoritārās ideoloģijas ideja. Vēl ir vērts minēt to, ka Aleksandrs Grīns savās sabiedriskajās darbībās iekļāva arī vēsturnieka amatu un sarakstīja arī Latvijas vēstures mācību grāmatas skolām – viņa paustās idejas savos dramaturģiskajos darbos sasaucas ar tām, ko viņš „sludināja” savās grāmatās. Kopumā visur vēsture tika idealizēta un nacionalizētā tādā nozīmē, ka tā, lai vai kāda būtu un ar ko saistīta, bija jāpadara latviska.

3. VĒSTURISKO LUGU ATSPUGUĻOJUMS RECENZIJĀS

Lai padziļinātu izpratni par lugu vēsturisko nozīmi, ir svarīgi aplūkot tās teātru inscenējumos. Tikai viena no deviņām, V. Zonberga „Melnais jātnieks”, nav tikusi uzvesta. Pārējās vai nu kādā no Latvijas teātriem, vai brīvdabas lieluzvedumos ir tikušas inscenētas. Iepazīstoties ar kritiķu recenzijām, var tuvāk uzzināt sabiedrības tā laika attieksmi pret šīm izrādēm un idejām, kas tajās paustas. Mēs redzam, kas ir izdevies, kas ir ticis pārspīlēts un pret ko sabiedrība ir jutusi antipātijas, kā arī to, cik ļoti labi lugas sevī ietvērušas attiecīgā laikā valdošās idejas un caur tām tās nodevušas tālāk tautā.

Jāņa Akuratera traģēdija „Viesturs” savu pirmizrādi piedzīvoja 1920. gadā Nacionālajā teātrī. Iepazīstoties ar recenzijām par šo uzvedumu, var secināt, ka luga uzvesta ar lielu patriotisma sajūtu, taču tā nav bijusi pārspīlēta, bet tieši pretēji – skatītājus saistījusi ar savu vienkāršību izteiksmes līdzekļos. Roberts Kroders laikrakstā „Latvijas Sargs”¹³³ norāda, ka luga uz skatuves risinājusies diezgan haotiski, bez sakoncentrētas dramaturģiskas darbības un formas, taču apzinās, ka tās vēsturiskā nozīme ir nenoliedzama, ja luga netiek vērtēta viennozīmīgi - kā mākslas darbs. Līdzīgu viedokli pauž recenzija avīzē „Baltijas Vēstnesis”¹³⁴, kur tiek norādīts, ka izrāde ir sadrumstalota un netēlo laiku kopumā. Tāpat tiek uzsvērts, ka Akuratera „Viesturā” ir par daudz kara ainu, trūkst saistības ar ikdienas dzīvi. Vēsturiskajam atveidojumam pievērsies ir J. Sudrabkalns, kurš atzīst, ka senatni nevar no lapas pārzīmēt un parādīt uz skatuves, tā tomēr savā ziņā ir jārada no jauna, izmantojot tos materiālus, kas autoriem ir pieejami.¹³⁵ Izrādes ārējo atveidojumu ir raksturojis V. Laursons, norādot, ka „dekoratīvais ietērps un kostīmi pilnības ziņā pārspēj pašu drāmas saturu”¹³⁶. Kopumā luga atstājusi patīkamu, cēlu iespaidu. Teātra nams bijis izpārdots, un skatītāji to uzņēmuši ar lielu atsaucību.

J. Akuratera „Viesturs” ir vēsturiskā luga, kas izrādīta visvairāk un visdažādākajos Latvijas nostūros un pasākumos. Tiesa, ne par visiem laikrakstos ir lasāmas atsauksmes. Ar savu patriotisko un simbolisko jūsmu par latvju cilšu apvienošanu šī luga labi iederējās Latvijas valsts 10. gadadienas svinībās Nacionālajā teātrī 1928. gadā.¹³⁷ Šajā pašā gadā „Viesturs” tika uzvests arī Ziemeļblāzmas teātrī, savukārt, 1933. to iestudēja Dziesmu svētku ietvaros un kā brīvdabas uzvedumu izrādīja Esplanādē 18. jūnijā. Šī izrāde gan J. Lejiņa inscenējumā vairāk piemērota slēgtām telpām. Recenzenti arī atzīst, ka luga brīvdabas

¹³³ Kroders, R. Akuratera „Viesturs”. *Latvijas Sargs*, 1920, Nr.47, 6. lpp.

¹³⁴ A., I. *Baltijas Vēstnesis*, 1920, Nr.46, 3. lpp.

¹³⁵ Sudrabkalns, J. *Jaunākās Ziņas*, 1920, Nr.47, 5. lpp.

¹³⁶ Laursons, V. J. Akuratera „Viesturs”. *Baltijas Vēstnesis*, 1920, Nr.46, 3. lpp.

¹³⁷ Jēger-Freimane, P. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1928, Nr.12, 64. lpp.

uzvedumā neesot spējusi piepildīt visu skatuvisko telpu un dažos brīžos nopietnās deklamācijas publika uzņēmusi ar humoru.¹³⁸ Dziļi patriotiskās idejas uz plašās estrādes izplūdušas un neesot bijušas skaidri uztveramas. Nacionālais teātris aktierspēles jomā bijis savu uzdevumu augstumos. 1933. gadā pēc Valmieras aizsargu pulka štābu rotas iniciatīvas J. Akuratera „Viesturs” tika uzvests arī uz Ziemeļlatvijas teātra skatuves. Laikraksts „Valmierietis”¹³⁹ lugas tematiku aktualizē ar ikdienu, kurā aizvien biežāk novērojama latviešu sašķelšanās, kā arī savstarpējie strīdi, kas noved pie draudzības ar Latvijai naidīgām varām. 1935. gada Otrajos Ziemassvētkos to uzveda uz Lībagu skatuves. Arī šeit izrāde „noritēja pacilatā svētku sajūsmā, kas skatītājus aizrāva līdz dziļos pārdzīvojumos un sniedza tiem īstu mākslas prieku”¹⁴⁰. Vēl viens zīmīgs notikums, kurā nacionālo noskaņu pacēla Akuratera lugas iestudējums bija Latvijas armijas 20 gadu jubilejas svinību koncerts 1939. gadā.

1933. gada 14. janvārī pirmizrādi uz Nacionālā teātra skatuves piedzīvoja Jāņa Grīna komēdija „Kaļostro Jelgavā”. Par šo darbu ir ļoti dažādi viedokļi. Tiek atzinīgi novērtētas J. Grīna vēsturiskās zināšanas, kā arī pausta pozitīva nostāja par viņa kritisko attieksmi pret vācu muižniecību, kas šajā darbā savas vieglprātības un mānītības dēļ parādīta negatīvā nokrāsā. Vairāk kārt norādīts uz Grīna lakonisko un pareizo latviešu valodu. Var noprast, ka režisors Jānis Lejiņš visu to, ko lugā ielicis Grīns, nav uztvēris. Kritisku recenziju žurnālā „Dailes Magazīna”¹⁴¹ ir sniedzis J. Briedis, norādot, ka luga varēja izvērsties par sekmīgu dramatisku izvedumu, taču par rezultātu nevar priecāties ne autors, ne režisors. Viņš tāpat norāda, ka publika esot bijusi pamaz un ka labprātāk priekšroku dotu izklaidējošiem un jautriem dramaturģiskajiem, ne šādām neveiksmīgām oriģināllugām. R. Maldonis norāda, ka no vēsturiskā aspekta luga izdevusies, bet „maz vēl lugai tīri skatuvisku intrigu”¹⁴², kas neraisa skatītājos ciešāko kontaktu ar uz skatuves notiekošo. J. Kārklīšs un E. Grimma lugas atveidojumā pamanījuši sasteigtības un mēģinājumu trūkuma izraisītās nepilnības, kas izpaudušās aktieru tēlojuma nenobriedumā un Kurzemes hercogistes galma dzīves atveidojumā, kas, neskaitot tā laika tērpus, ir šķitis pārāk tālu no XVIII gs. esam.¹⁴³ Tiesa, J. Veselis uzskata, ka luga ir patiesi labs un formā kompakti veidots darbs, bet norāda, ka „ne visas Grīna intelektuālās asprātības aizsniedza publiku un pārvērtās emocionālos smieklos”¹⁴⁴, taču uzsver, ka tiem, kuri spēj novērtēt labu sniegumu, šis uzvedums būs īsts baudījums.

¹³⁸ Roga, A. Nacionālā teātra brīvdabas izrāde Esplanādē. *Brīvā Zeme*, 1933, Nr.134, 11. lpp.; K., J. *Jaunākās Ziņas*, 1933, Nr.134, 6. lpp.

¹³⁹ R., J. „Šī zeme ir mūsu...” *Valmierietis*, 1933, Nr.199, 1. lpp.

¹⁴⁰ V., R. J. Akuratera „Viesturs” uz Lībagu skatuves. *Talsu Balss*, 1935, Nr.1, 11. lpp.

¹⁴¹ Briedis, J. *Dailes Magazīna*, 1933, Nr.36.

¹⁴² Maldonis, R. *Taisnība*, 1933, Nr.3, 3. lpp.

¹⁴³ Grimma, E. *Kadets*, 1933, Nr.1, 52.lpp.; Kārklīšs, J. Burvju mākslinieks Jelgavā. *Jaunākās Ziņas*, 1933, Nr.12, 4. lpp.

¹⁴⁴ Veselis, J. *Daugava*, 1933, Nr.2, 191. lpp.

Roberta Krodera sarakstītā Latvijas likteņu spēle „Atdzimšanas dziesma”, kā viņš pats to nosaucis, tika iestudēta vērienīgos valsts un tautas svētkos 1934. gadā un izrādīta 3 vakarus: 21., 22. un 24. jūnijā. Uzvedumu mēneša laikā sagatavoja R. Kroders un J. Muncis. Recenzijās par šo notikumu autori vairāk uzsver pasākuma simbolisko pusi un mazāk pievēršas „Atdzimšanas dziesmas” uzvedumam uz skatuves. Dominē viedoklis, ka šis notikums ar savu diženumu un pacilājošo noskaņu ir pārspējis pat Dziesmu svētkus. Dalībnieku skaits vien sniedzās uz 4000. Plašo darbinieku skaitu, kā arī nepieciešamos kostīmus un rekvizītus šim uzvedumam izdevās sapulcināt un savākt kopā no Nacionālās operas, Jelgavas, Daugavpils un Liepājas teātriem, kuru direktoriem Sabiedrisko lietu ministrijas Administratīvais departaments nosūtīja lūgumu atļaut māksliniekiem piedalīties „sarīkojamā patriotiskā izrādē”¹⁴⁵.

Kārlis Ulmanis savā uzrunā „Atdzimšanas dziesmas” svētku dalībniekiem sacīja, ka „valsts ideja ir tautas pilngadības zīme”¹⁴⁶ un norādīja, ka līdz tam ilgus gadus pastāvējusi tikai tautas ideja, kas vienoja latviešus un no kuras viņi smēlās spēku, lai virzītos uz priekšu un vēlāk ieietu īstenā valsts dzīvē. „Valdības Vēstnesī” par sarīkojumu raksta, ka „latvju tauta ir spīdoši izturējusi (..) savas mākslas pilnvērtības pārbaudījumu „Atdzimšanas dziesmas” izrādēs”¹⁴⁷. Laikraksts „Brīvā Zeme” savukārt liek uzsvaru uz pagātņi un tās atspoguļojumu. Tiek rakstīts, ka katrai tautai ir nepieciešama sava pagātne, kurā rast spēku, jo tagadne un nākotne to nesniedz, taču šis krāšņais inscenējums latviešiem beidzot parādījies, ka arī viņiem pašiem ir sava vēsture, kura ir tikpat slavena kā citām pasaules tautām.¹⁴⁸ Uzveduma muzikālajai daļai savu vērtējumu sniedzis E. Ramats¹⁴⁹. Viņš raksta, ka pats nosaukums vien vedina domāt, ka ar dziesmām tiek atmodināts jauns laiks un veiktas pārmaiņas. Par muzikālo daļu atbildīgi bijuši Jānis Kalniņš un Jānis Vītoliņš. Ramats norāda, ka kā jau brīvdabas izrādē, muzikālo fonu nodrošināja pūtēju orķestris, taču tā iemesla dēļ, ka uz skatuves vairāk tika rādītas sendienas, atbilstošāki būtu bijuši tautas mūzikas instrumenti. Objektīvu novērtējumu sniegusi P. Jēger – Freimane. Analizējot redzēto, viņa secina, ka šādi plaši uzvedumi, protams, uz individuāliem pārdzīvojumiem skatītājus nemudina, taču emocionālais pieplūdums neesot bijis arī tik augstā un pompozā līmenī, kas „spētu masas aizraut ekstātiskā pacilātībā”¹⁵⁰. Viņa arī norāda uz tehniskām nepilnībām, kas traucējušas, vērojot pasākumu:

¹⁴⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk: LVVA), 3758. f. (Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski kulturālais departaments), 1.apr., 197. l. (Sarakste ar operām, teātriem un kino par repertuāru un personālu kontroli), 1.-3.lp.

¹⁴⁶ K. Ulmaņa runa „Atdzimšanas dziesmas svētkos. Grām: *Raksti par jauno valsti*. Rīga: Pagalms, 1935. 13. lpp.

¹⁴⁷ O., J. *Valdības Vēstnesis*. 1934, Nr.161, 2. lpp.

¹⁴⁸ *Brīvā Zeme*, 1934, Nr.167, 1.lpp.

¹⁴⁹ Ramats, E. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1934, Nr.7./8., 85. lpp.

¹⁵⁰ Jēger-Freimane, P. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1934, Nr.7./8., 84. lpp.

slīpi veidotā skatuve, kas nav ļāvusi to pilnīgi pārredzēt, un, starp skatītājiem centrā izvietotais, skaļrunis, kas neļāva sinhroni savienot skaņu ar uzvedumu. Jūlijs Vecozols „Atdzimšanas dziesmu” raksturo kā nekad agrāk nepiedzīvotu „tēvzemes mīlestības (..) manifestāciju”¹⁵¹, pēc kuras noskatīšanās „kritiķis kļuva apbrīnotājs, skeptiķis – entuziasts”¹⁵². Dzīvu un saistošu aprakstu par „Atdzimšanas dziesmu” savā darbā ir atklājis E. Dunsdorfs¹⁵³, kura autors ir britu sūtnis Rīgā Nečbuls-Hjudžesens, kurš rakstījis vēstuli Ārlietu ministram Džonam Saimonam. Viņš apraksta, ka mēģinājumi notikuši līdz trijiem no rīta un viņam šķitis, ka Latvijas vēsturei raksturīgi „ļaužu kliezieni un skaļas eksplozijas”¹⁵⁴. Iedzīvotāji sākotnēji patiesi domājuši, ka notiek kāds uzbrukums. Viņš atzīst, ka, lai gan uzvedums ir bijis pārāk garš (ildzis vairāk kā piecas stundas), tas bijis apbrīnojami organizēts un disciplinēts – viss mākslinieciskais personāls ne reizi nekļūdījās ne tekstā, nedz lomā. Visu uzvedumu kopumā viņš raksturo kā kulmināciju jaunajai politiskai sistēmai, kas ieviesta Latvijā.

Aleksandra Grīna luga „Karoga meklētāji” pirmo reizi tika izrādīta Dailes teātrī 1936. gada oktobrī. Tā tika uzvesta par godu Jāņa Munča 25 gadu skatuves darbībai. Pirms izrādes tika organizēts A. Švābes priekšlasījums par Vidzemes zemnieku stāvokli 18. gs. otrajā un 19. gs. pirmajā pusē, kā arī Kauguru nemieriem 1802. gadā. Šis pasākums ticis gatavots ar īpašu rūpību. Pirms tam Sabiedrisko lietu ministrija 19. oktobrī Aktieru arodbiedrībai nosūtījusi paziņojumu ar lūgumu aicināt savus biedrus ierasties uz sanākumi un noklausīties A. Švābes sacīto, pirms tam piesakoties Dailes teātra kasē, lai tiktu rezervētas vietas.¹⁵⁵

Recenzijās izrāde ir ļoti augstvērtīgi novērtēta, līdz ar to vairāk kārt var sastapt uzaicinājumus to noskatīties ikvienam. Atzinība tiek izteikta attēlotajam vēsturiskajam materiālam. Piemēram, R. Osis raksta par zemnieku cīņas sparū jau tālā pagātnē, kad vēl nepastāvēja tautas vienības ideja tik augstā līmenī. Viņš raksta: „A. Grīns nav padevies mums naidīgo vēsturnieku māņiem par asaraino un pagalam nevarīgo tautu, par kādu mēdz tēlot latviešus dzimtbūšanas laikos.”¹⁵⁶ Tam pievienojas K. Eliass, kurš uzsver, ka starp latviešu zemniekiem ir bijuši tādi, kas prata lasīt un no laikrakstiem zinājuši par lielo notikumu – Franču revolūciju, kas, viņaprāt, ir bijusi kā Kauguru nemieru priekštecis.¹⁵⁷ F. Dombrovskis – Dumbrājs secina, ka tik augsti vērtējamās drāmas vērtības šai darbā atspoguļojas „dziļā

¹⁵¹ Vecozols, J. Vēstures likteņi un laikgrieži skatuviskā attēlā. *Brīvā Zeme*, 1934, Nr.167, 4.1. lpp.

¹⁵² Turpat.

¹⁵³ Dunsdorfs, E. *Kārļa Ulmaņa dzīve: ceļinieks, politiķis, diktators, mocekļis*. Rīga: Zinātne, 1992. 267.-268. lpp.

¹⁵⁴ Turpat, 267. lpp.

¹⁵⁵ LVVA, 3758. f., 1.apr., 730.l. (Sarakste ar privātpersonām un iestādēm par darbu un izrādēm u.c.), 238.lp.

¹⁵⁶ Osis, R. *Aizsargs*, 1936, Nr.12, 856. lpp.

¹⁵⁷ Eliass, K. *Latvijas Kareivis*, 1936, Nr.250, 4. lpp.

tautas garīgās dzīves izpratnē”¹⁵⁸. Lielu ievērību gūst lugā attēlotā karoga meklēšana un atrašana, kas tiek simbolizēta ar patstāvību, tautas vienības ideju, kā arī neatkarību un brīvību.¹⁵⁹ Tiek cildināta A. Grīna kā rakstnieka un mākslinieka personība, kurai ir lielas dotības un zināšanas vēsturē. Kopumā šī luga tiek atzīta par vienu no labākajām pēdējo laiku oriģināldramaturģijā, taču izrāde gan saturiski, gan mākslinieciski par vērtīgāko, kas ticis uzvests uz latviešu skatuvēm.

Voldemāra Zonberga vēsturiskās drāmas „Jelgavas pils cēlējs” pirmizrāde norisinājās Dailes teātrī 1937. gadā. Attiecībā uz šo darbu, tās recenzenti viedokļu aspektā sadalās vairākās grupās. Ir tie, kas Zonbergu slavē par jaunas vēstures lappuses atklāšanu, ka Kurzemes hercogs E. Bīrons ir bijis latvietis. E. Mednis žurnālā „Mūsu Mājas Viesis” raksta, ka šāds dramaturga mēģinājums „pelna atzinību, jo tas rāda, ka autors cenšas braukt pa savu, nevis no citiem noskatītu apgalvojumu sliedēm”¹⁶⁰. A. Francis, savukārt, skaidrojot Kurzemes hercoga izaugsmi, pauž šaubas par to, vai vēsturnieks, pētot E. Bīrona izcelšanos, no pieejamā vēsturisko avotu klāsta, varēs nostāties pret autora izvirzīto hipotēzi.¹⁶¹ Vairākums uzskata, ka šādiem mākslas darbiem, kas ir dramatiski ļoti spēcīgi nav svarīgi, vai tie ir vēsturiski precīzi. Fakts, ka Bīrons ir jutis naidu pret vācu muižniecību un vēlējies latviešu zemniekus darīt brīvus, kā arī dāvājis tiem pils Rundālē un Jelgavā, ir šķītis pārāk pievilcīgs, lai tam nenoticētu. Lugu inscenēja Eduards Smiļģis sadarbībā ar dekoratoru Oti Skulmi. Par šo uzveduma pusi ir lasāmas tikai atzinīgas frāzes – dekorācijas un kostīmi esot bijuši veidoti ar labu gaumi un atbilstoši rādītajam laikam. Darbība uz skatuves noritējusi spraigi, nejutot pārejas no vienas ainas otrā. Tiesa, ir iebildumi pret E. Bīrona attēloto spožo karjeru. Piemēram, J. Veselis uzskata, ka, vērtējot lugas kompozīciju, hercoga izaugsme bez jebkādam dzīves uzliktām grūtībām, nav ticama.¹⁶² Ikvienam dzīvē ir jāpārvar šķēršļi. Izrāde norisinājusies pacilātā gaisotnē, izpārdotā teātra namā ar Valsts prezidenta klātbūtni.

Interesants ir fakts, ka Zonberga darbu „Jelgavas pils cēlējs” Dailes teātris 1938. gada 29. janvārī atsevišķi izrādīja Armijas štāba apmācības daļas karavīriem par 350 latu lielu atlīdzību.¹⁶³

1937. gada 5 septembrī trešo reizi norisinājās latviešu zemnieku Pļaujas svētki. Divus iepriekšējos gadus tie tika svinēti Rēzeknē un Koknesē, bet šoreiz tos atzīmēja Jelgavā. Par godu sarīkojumam tika uzvesta Aleksandra Grīna vēsturiskā drāma „Zemgales atmoda”.

¹⁵⁸ Dombrovskis-Dumbrājs, F. *Rīts*, 1936, Nr.301, 16. lpp.

¹⁵⁹ Kārklīņš, J. *Jaunākās Ziņas*, 1936, Nr.249, 3. lpp.; Vērtīga pirmizrāde Dailes teātrī. *Zemgales Balss*, 1936, Nr.248, 5. lpp.; *Valdības Vēstnesis*, 1936, Nr.249, 2. lpp.

¹⁶⁰ Mednis, E. *Mūsu Mājas Viesis*, 1937, Nr.1, 19. lpp.

¹⁶¹ Francis, A. Senu cīņu atblāzma Dailes teātrī. *Rīts*, 1937, Nr.292, 15. lpp.

¹⁶² Veselis, J. *Sējējs*, 1937, Nr.11, 1218. lpp.

¹⁶³ LVVA, 3758. f., 1. apr., 745.l. (Saraksti un sarakste ar visiem Latvijas teātriem par teātru darbību), 92. lp.

Uzvedums bija gana plašs - ar aptuveni 2000 dalībniekiem. Tas norisinājies padarīto darbu izraisītās gandarījuma sajūtas gaisotnē. Atis Sēja uzvedumu noraksturojis kā tiltu „no mūsu varenās un varonīgās pagātnes uz nākotni”¹⁶⁴. Viņš uzsver arī domu, ka ar drošsirdīgu pagātni nevar izmirt neviena tauta. Skatītājiem izrāde patikusi, jo sevišķi zemgaliešiem, kas jutās lepni par savu priekšgājēju neatlaidīgo cīņu pret Vācu ordeni. „Zemgales Balss” akcentē šādu tautas pasākumu nozīmību, kurā var sastapties vienkāršais latvju zemnieks ar valsts vadītājiem un audzināt sevī kopīgu tautas vienības spēku un gara diženumu.¹⁶⁵ Laikraksts „Rīts” skatītāju viedokli pauž šādi: „Šis uzvedums ar savu stāstu par seno zemgaļu ķēniņu aizrāva sirdis un prātus vairāk kā jebkurš cits.”¹⁶⁶

Plašu atskatu uz Pļaujas svētku notikumiem izklāstījis R. Dēliņš mēnešrakstā „Sējējs”¹⁶⁷. Tie raksturoti kā visplašākie un visdižēnākie, kādi jebkad notikuši. Svētku pamatā ir zemnieku darbs un, ja tas tiek cildināts un godāts, tad arī panākumus gūs citi darbi, tādēļ šie svētki kopā pulcināja ikviena darba darītāju. Dēliņš uzskata, ka svētku pamatā ir trīs lietas: prieks, pateicība un tautas vienības apziņa.¹⁶⁸ Viņš norāda, ka ar gadiem augusi tautas vienības apziņa, jo katru gadu sarīkojums pulcē aizvien vairāk dalībniekus. Svētki iesākās ar dievkalpojumu Jelgavas Trīsvienības baznīcā, kur tika iesvētīts Lauksaimniecības kameras jaunais karogs. Svinīgs mirklis bija zelta vārpu vainaga pasniegšana Valsts prezidentam. Tas sastāvēja no 60 zelta vārpām, jo 4. septembrī K. Ulmanis bija nosvinējis savu 60. dzimšanas dienu. Savā runā Valsts prezidents paziņoja, ka, godinot senos varoņus, Jelgavas pils tiks turpmāk saukta par „Viestura piemiņas pili”¹⁶⁹. Uzvedums kopumā nodēvēts par Zemgales brīnumu, kas saistīja kopā tagadni ar pagātni, latviešu tautas varonīgo vēsturi un gaišos nākotnes likteņus.

V. Zonberga komēdija „Kungs pie vārtiem” savu pirmizrādi piedzīvoja Nacionālajā teātrī 1937. gadā. Recenzenti atzīmē, ka ar šo darbu autors savā mākslinieciskajā darbībā ir audzis un pozitīvi vērtēts tas, ka viņš nepievēršas vairs dramatisējumam, taču pats raksta oriģināllugas. P. Norvilis savā recenzijā žurnālā „Aizsargs”¹⁷⁰ pauž atzinību autoram par temata izvēli, jo latviešu literatūrā esot maz darbu, kuri attēlo kuršu brīvzemnieku dzīvi. Turklāt šāds pozitīvs kuršu ķoniņu atveids var likties simpātisks ikvienam latvietim un celt tā pašapziņu. Tam pievienojas arī J. Veselis, sakot, ka beidzot ir izdevies parādīt „latvieti arī klaušu laikos samērā lepnu un neatkarīgu”¹⁷¹. Luga izpelnījies arī veselīgu kritiku.

¹⁶⁴ Sēja, A. *Sievietes Pasaule*, 1937, Nr.18, 2. lpp.

¹⁶⁵ *Zemgales Balss*, 1937, Nr.198, 11. lpp.

¹⁶⁶ „Zemgales atmoda” uguņu mirdzumā. *Rīts*, 1937, Nr.244, 5. lpp.

¹⁶⁷ Dēliņš, R. III latvju zemnieku pļaujas svētki Jelgavā. *Sējējs*, 1937, Nr.10, 1094. – 1101. lpp.

¹⁶⁸ Turpat, 1095. lpp.

¹⁶⁹ Turpat, 1097. lpp.

¹⁷⁰ Norvilis, P. *Aizsargs*, 1937, Nr.3, 208. lpp.

¹⁷¹ Veselis, J. *Sējējs*, 1937, Nr.4, 424. lpp.

Zonbergam vairāk kārt tiek pārmests mēra sajūtas trūkums muižnieku kariķēšanā. Laikrakstā „Universitas”¹⁷² lasāma recenzija, kurā tiek norādīts, ka komēdijai kā žanram ir daudz augstāki mērķi, kā arī tas, ka publika jāsmidina tā, lai izskanošie joki no cittautu kritiķiem netiktu pavērsti pret latviešu skatuves ētisko kultūru. Šādam viedoklim pievienojies arī K. Strauts, kurš uzskata, ka luga „nedod neko vairāk, kā tikai nepretenciozas publikas izklaidēšanu”¹⁷³. Gudrinieks „Vecajā Sikspārni”¹⁷⁴ uzskata, ka trešais cēliens ir nevajadzīgs un mākslīgi pielikts, jo divcēlienu lugas teātros vairs negribot pieņemt un uzvest. Kā lielisks papildinājums un pastiprinājums šoreiz vairāk kārt atzinīgi vērtēts aktieru tēlojums ar Jāni Šābertu priekšgalā. Lai vai kā, publikai izrāde ļoti patikusi un tā uzņēmusi notikumus ar lielu interesi un dzīvu atsaucību.

Nedaudz vairāk kā mēnesi vēlāk V. Zonberga trīscēlienu komēdija tika izrādīta arī Zemnieku drāmā. Tā tikusi uzvesta ļoti gaumīgi, mācoties no Nacionālā teātra snieguma aktierspēlē un lugā rādīto raksturu atveidē.¹⁷⁵ 1938. gadā tā tika inscenēta arī Liepājas pilsētas teātrī. Tur „Kungs pie vārtiem” tika parādīts uz vietējā kolorīta fona, liekot kuršu brīvzemniekiem runāt vietējā dialektā. Pret to gan iebilst R. Rītiņš, kurš uzskata, ka nopietnajās situācijās tas bijis lieki, jo aktieri neesot bijuši spējīgi pilnīgi iejusties kurzemnieku izlokšnē, un tas traucējis viņiem brīvi atveidot savas lomas.¹⁷⁶ Kopumā izrāde var tikt uzskatīta par tīri etnogrāfisku uzvedumu, jo kostīmi bijuši veidoti pēc Liepājas muzeja paraugiem, taču A. Vindavs to noraksturojis kā „tautiski romantisku komēdiju”¹⁷⁷.

1939. gada septembrī uz Dailes teātra skatuves norisinājās Mārtiņa Zīverta lugas „Trakais Juris” pirmizrāde. Ar šo lugu teātris uzsāka jauno sezonu. Dailes teātra direktors P. Ozols šī paša gada 4. janvārī lūdza atļauju iestudēt šo izrādi, kura iesniegumā minēta ar nosaukumu „Melngalvji”, teātrī Sabiedriski kulturālā departamenta Kultūras un mākslas nodaļas vadītājam A. Alksnim.¹⁷⁸

Recenzenti vienprātīgi atzīmē M. Zīverta, kā jaunā latviešu dramaturga, sekmīgās novitātes lugas norisē. Piemēram, starp ainām spēle netiek pārtraukta, tā turpinās pie aizvērtā priekškara. Atzinīgi vērtēta arī viņa spēja rādīt spilgtus tēlus un to psiholoģiju. A. Bērziņam gan šķiet, ka birģermeistaru vajadzēja rādīt cilvēcīgāku, jo „tik blēdīgu vīru diezin vai pilsētnieki būtu cēlušī augstā amatā”¹⁷⁹. P. Jēger – Freimanei luga un tās inscenējums šķitis mākslinieciski tīrs un estētisks. Viņa darbā attēloto jaunās Rīgas celtniecības laikmeta saista

¹⁷² A., J. *Universitas*, 1937, Nr.5, 145. lpp.

¹⁷³ Strauts, K. *Daugava*, 1937, Nr.4, 398. lpp.

¹⁷⁴ Gudrinieks. *Vecais Sikspārnis*, 1937, Nr.700, 7. lpp.

¹⁷⁵ Cedriņš, V. „Kungs pie vārtiem” – Zemnieku drāmā. *Brīvā Zeme*, 1938, Nr.107, 12. lpp.

¹⁷⁶ Rītiņš, R. *Jaunākās Ziņas*, 1938, Nr.63, 10. lpp.

¹⁷⁷ Vindavs, V. *Kurzemes Vārds*, 1938, Nr.59, 4. lpp.

¹⁷⁸ LVVA, 3758. f., 1. apr., 746. l. (Saraksti un sarakste ar visiem Latvijas teātriem par teātru darbību), 159. lp.

¹⁷⁹ Bērziņš, A. *Jaunākās Ziņas*, 1939, 18.septembris, 3. lpp.

ar 30. gadu nogales latviskās Rīgas tendencēm.¹⁸⁰ Par šo notikumu rakstījis A. Kroders vienā no savām publikācijām un norādījis, ka Rīga ir nācijas simbols, pēc kura spriest par tautas spējām un spēku, tādēļ Rīgai ir jābūt latviskai.¹⁸¹ Tā ir Latvijas vizītkarte gan ārzemniekiem, gan lauku iedzīvotājiem. No F. Gulbja recenzijas¹⁸² varam saprast, ka luga tikusi uzvesta kā hronika, patstāvīgi mainoties un mijoties krāsainām un spilgtām ainām. Kopumā visiem luga likusi domāt par jauno, kas vienmēr nomaina veco. Publikai izrāde patikusi un arī turpmāk tai tiek garantētas labas sekmes.

Pēc publicētajām recenzijām presē mums atklājas daudz lielāks priekšstats par vēsturiskās lugas nozīmi un tās uzdevumiem. Varam redzēt tieši kuras no laikmeta paustajām idejām visvairāk ir atkārtotajās iestudējumos – tautas vienības doma, nacionālisms, brīvība, neatkarīga valsts. Vairāk kārt recenzijās izpaužas sabiedrības noskaņojums un salīdzinājums par to, kas redzēts uz skatuves ar to kas tiek piedzīvots ikdienā. Redzot J. Akuratera „Viestura” popularitāti varam secināt, ka tas bijis kā patriotisku svētku etalons, ar kura palīdzību iegūt īsto noskaņojumu. Katrs recenzents, protams, ir subjektīvs, bet, aplūkojot vairākas kritikas reizē, kurās aplūkotas lugu veiksmīgās un neizdevušās puses mums rodas objektīvāks priekšstats par lugas uzvedumu gan mākslinieciskajā, gan ideoloģiskajā plāksnē.

Aplūkotajās recenzijās var saskatīt, ka autori uzsvāru nav likuši uz māksliniecisko izpildījumu. Vairāk tiek runāts par sižetiskajām līnijām un tajās ietvertajām idejām. Recenzijās netiek aplūkots, vai attēlotais lugās ir patiess vai nē, izņemot V. Zonberga lugā „Jelgavas pils cēlējs” izvirzīto ideju par latvieti Ernstu Bīronu, kur tikai viens no recenzentiem to apšaubā. Kritikās tiek izteikta atzinība vēsturisko tematiku atspoguļojumam. Tiesa, jāatzīst, ka mākslinieciskā puse nekad nav palikusi nepamanīta Dailes teātrī, jo tur inscenējumus uzņēmas tādi redzami režisori kā Eduards Smiļģis vai Jānis Muncis kopā ar dekoratoru Oto Skulmi. E. Smiļģim bija pavisam citādāka izpratne par teātri un izrādēm – viņš pārbūvēja skatuvi, lielu lomu izrādē pievērsa gaismām, kā arī aktieru izvietojumam mizanscēnās. Izrādē „Karoga meklētāji” izcelta aktieru plastika, par ko vienmēr rūpējās Felicita Ertne, kā arī mūzika, ko komponēja Burhards Sosārs. Tas daļēji nodrošināja Dailes teātrī izrādīto lugu popularitāti. No tēlotājiem īpaši izcelts Nacionālā teātra aktieris Jānis Šāberts Velnu Andreja lomā izrādē „Kungs pie vārtiem”, kā arī Dailes teātra aktieris Edgars Zīle Velliņu Jura lomā izrādē „Trakais Juris”.

¹⁸⁰ Jēger-Freimane, P. *Brīvā Zeme*, 1939, 18.septembris, 11. lpp.

¹⁸¹ Kroders, A. Celsim jaunu Latviju. Grām: *Pa jaunās ideoloģijas ceļiem*. Rīga: Autora izdevums, 1937. 109.

lpp.

¹⁸² Gulbis, F. „Trakais Juris” Dailes teātrī. *Latvijas Kareivis*, 1939, Nr.212, 4. lpp.

SECINĀJUMI

Aplūkojot skatītos materiālus var secināt, ka, lai gan ne stingra, dogmatiska, vardarbīgi uzspiesta, bet ideoloģija K. Ulmaņa autoritārajā režīmā pastāvēja. Tās izvirzītie trīs pamatprincipi: latviska Latvija, vienība un vadonība, tika plaši sludināti politikā, sadzīvē, kā arī kultūras dzīvē. Saistībā ar šī darba tematiku, jāsecina, ka teātrim bija svarīga loma autoritārās ideoloģijas nostādņu propagandā. Tā priekšrocība bija spēja iedarboties uz plašākām tautas masām. No mūsdienu viedokļa absurdie, nepamatotie spriedumi par Latvijas vēsturi un latviešiem raisa gan smaidu, gan sašutumu, kā arī neizpratni, taču tā ir vērtīga liecība par autoritārisma laiku ne tikai Latvijā, bet arī Eiropā, kad nacionālisma tendences: sava valsts, tauta tika izvirzīta priekšgalā. Latvijā to sekmēja Kārļa Ulmaņa personība. Viņam patika veltītie glaimojošie izteicieni vadonim, saņemtie sveicieni. Nekas cits viņa dzīvē bez politikas nebija. Liela nozīme bija Valsts prezidenta izbraucieniem uz laukiem – cilvēkiem bija svarīgi sajūst valsts augšgalā stāvošo amatpersonu tuvumu. Tas stiprināja pārliecību, ka valsts par tevi kā kopienas indivīdu rūpējas. Rodas vēlme kaut ko sniegt prefī. K. Ulmaņa godināšana un izveidojies vadonības kults bija režīma neatņemama sastāvdaļa. Arī Latvijas vēsture kā zinātne tika pētīta un sarakstīta, balstoties uz trim izvirzītajām autoritārās ideoloģijas pamatnostādnēm. Taču vēsturei bija būtiska loma ne tikai zinātnē, bet arī vēsturiskajās lugās, kur gan svarīgāks bija nacionālais un vēsturiskais taisnīgums, ne objektivitāte.

Virknē vēsturisko lugu, kas sarakstītas 30. gados, var redzēt mākslinieciskajā izteiksmē visu to, ko 15. maija Latvija sludināja. Lugu sižetiskās līnijas soļo paralēli tām, kas tika noteiktas Latvijas vēstures atspoguļojumā. Senie vadoņi, Namejs, Viesturs, kas jau tālā pagātnē nes sevī Kārļa Ulmaņa labākās rakstura īpašības. Latviešu zemnieks kā vienmēr patstāvīgs un darbīgs, čakls, sirds skaidrs, kurš neļaus pazemoties vācu muižniekam, kurš garīgi nekad nesasnies latviešu zemnieka apziņas stāvokli. Izvirzītie, absurdie V. Zonberga fakti par E. Bīronu vai M. Zīverta - par Velliņu Juri. Tie neliecina par to, ka dramaturgiem nebija izpratnes par vēsturi. Tieši otrādi, plaši aprakstītais darbojošos personu klāsts liecina par pretējo. Luga bija līdzeklis – tai vajadzēja runāt uz tautu, ne kļūt par zinātnisku darbu uz skatuves. Šīs divas lietas pētāmas tēmas saistībā nevar sajaukt. Dramaturgi, izņemot A. Grīnu, nepretendēja uz vēsturnieka amatu. Uzdevums bija trīs ideoloģiskie pamatprincipi un to ietvaros lugās rādīt atbilstošu Latvijas vēsturi, likt tai noticēt, ar attēlotajiem notikumiem iespaidot skatītāju. Lugas „Karoga meklētāji” zemnieku cīņa – tā ir vairāk simboliska izrādes izpratnē – nekad nepadoties, nepazemoties, bet nākt kopā, ne pa vienam – kopīgiem spēkiem. Visi lugās attēlotie notikumi risinās vairākiem cilvēkiem esot kopā. – tā ir jaunās Latvijas

vienības idejas. Nekad netiek izvirzīts viens cilvēks. Vadonis ir atsevišķa personība – viņš nostājas priekšā un aicina sev sekot, taču nekad necīnās viens pats. Ir nepieciešams atbalsts, jo bez tā viņam jāiet bojā, kam par apliecinājumu kalpo J. Akuratera luga „Viesturs”. Tas arī sekmēja atbalstu K. Ulmanim, sniedza pamatojumu, kāpēc ir jāseko vadonim un kādas sekas raisa cilvēku novēršanās. Arī visi ideoloģizētie pasākumi bija vērsti uz kopību, vienību. Draudzīgais aicinājums – visiem kopā apgādāt skolas, Meža dienas – kopīgi apmežot lauksaimniecībā neizmantojamās zemes, Pļaujas svētkos – kopīgi pateikties par vasaras ražu. Tas pavadīja ikvienu sabiedrisku pasākumu.

Vēsturisko lugu atainojums bieži vien ieguva samākslotu un teatrālu raksturu. Iespaidu, autoresprāt, uz apmeklētāju, piemēram, 1937. gada Pļaujas svētkos varēja atstāt grandiozās un iespaidīgās dekorācijas – Nameja pils, klāt noskaņu radīja arī plašās tautas masas. K. Ulmaņa uzruna šajos pasākumos bija centrālais notikums, uz kuru atsaucās daudzi, jo vēlreiz izdzirdēja to, ko vēlējās saņemt – atbalstu. Uzvedums kā manifestācija – patriotisms un nacionālisms pāri visam kā ideja – Vadonis kā reāli eksistējošs, kas to apliecina un iemieso. Pagātne savienojās ar tagadni. Namejs nodod varu Ulmanim. Tik plaši masu pasākumi pirms tam nebija piedzīvoti. Dziesmu svētkos valdīja citāda gaisotne. Teātra uzvedums, kam viens no nosacījumiem ir skatītāja līdzī dzīvošana, prasa tā iesaistīšanos, līdzdalību. Dziesmu svētkos tāda nebija. Autore uzskata, ka lieluzvedumos, kā „Atdzimšanas dziesma” un „Zemgales atmoda” klātesošais nebija vienaldzīgs. Cilvēkam bija jāsaņūti sevi kā piederīgu tiem tūkstošiem, kas atradās viņam apkārt. Tāds bija viens no autoritārās ideoloģijas uzdevumiem. Ar izrādes raisīto kopības sajūtu cilvēki meklēja un atrada saikni ar to, kas bijis vēsturē, kas attēlota kā vienota, neatlaidīga latviešu cīņa, kura sekmes ieguvusi 1934. gada 15. maijā. Vēstures augstākais punkts bija sasniegts: brīva Latvija, brīva, apvienota tauta ar stipru un tālredzīgu vadoni priekšgalā, miera laiks, visapkārt sludinātais uzplaukums.

Ar Latvijas cildinošās vēstures atspoguļojumu režīms centās izskaust pazemību, padevību un aicināja neteikt, ka Latvija ir maza valsts vai latvieši - maza tauta. Aizmirst melus par 700 verdzības gadiem, bet uzsvērt to, ka latvieši ir nogājuši garu ceļa posmu, kā arī norādīt, ka ne visas tautas uz to ir spējīgas. K. Ulmaņa režīms uzsvēra, cik latvju tauta ir īpaša Eiropas un visas pasaules kontekstā. Šādi izteikumi vienmēr var novest pie galējībām, pie pārpratumiem un primitīvisma.

Recenziju sniegtais iespaids par izrādēm ir pozitīvs. Darba autore secina, ka publika ar prieku uzņēmusi redzēto, bijusi ieinteresēta, vēltījusi aktieriem, kā arī lugai skaļus aplausus. Pirmizrādes bijušas izpārdotas. Tiesa, nevar gan noliegt, ka kritiskāki recenzenti norādīja par izrāžu seklumu, piemēram, par muižniecības kariķēšanu V. Zonberga lugā „Kungs pie vērtiem”. Citi autori savukārt norādīja, ka tieši tas skatītājus saistījis. Iespējams, ka to var

skaidrot ar zināmām latvieša pašapziņas izaugsmes sekām - gandarījuma sajūtu, ka vācu muižniecība bijusi tik degradējusies, kurai pretī stājies čaklais latvietis. No preses kritikām var secināt, ka J. Akuratera „Viesturs” bijis tautā mīlēts, kā arī atbildis valstisku pasākumu vajadzīgajai svinīgai pacilātībai. Recenzenti arī uzsvēruši galvenās lugu idejiskās līnijas, lai ieinteresētu aizvien vairāk skatītāju, kas lasa teātra kritikas. Lugas tika atzītas par pamācošām skolu jaunatnei, piemēram, A. Grīna „Karoga meklētāji”. Neviena no izrādēm nopenoju kritiku neizpelnījās. Pastāvēja vairāki iebildumi, bet tie vairāk saistāmi ar dramaturģijas un māksliniecisko pusi, kurā iedziļināties nav šī pētījuma uzdevums. Arī pret V. Zonberga lugā „Jelgavas pils cēlējs” izvirzītajām idejām, ka Ernsts Bīrons ir bijis latvietis, kas cīnījies par Kurzemes zemnieku stāvokļa uzlabošanu, netika vērstas pretenzijas vai tās nosodītas. Recenzenti ieņēma neitrālu pozīciju, aprakstot no malas autora ideju, izņemot vienu, kurš izvirzītos apgalvojumus uzskatīja par drosmīgiem un uzslavēja autoru.

Šķiet, ka bakalaura darba mērķis ir izpildīts. Ir apskatītas deviņas vēstures lugas, sniegts apskats par skatījumu uz Latvijas vēsturi un tālāk parādīta to saistība ar K. Ulmaņa autoritārās ideoloģijas izvirzītajām idejām. Kā turpmākos pētījumu virzienus autore var norādīt: vēsturisko dramaturģiju analīzi un atspoguļojumu teātra kritikās, jo attiecīgajā laika posmā tika uzvesti diezgan daudzi dramaturģiju. Var pievērsties arī tām vēsturiskajām lugām, kas ataino 20. gadsimta vēstures notikumus. Kā vēl viens pētniecības virziens varētu būt ne tikai Latvijas vēstures atspoguļojums, bet arī to vēsturisko lugu apskate, kuras stāsta par Eiropas vai pasaules vēsturi.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

AVOTI

Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli:

1. 3758. f., 1. apr., 197. l., 1.-3. lp.
2. 3758. f., 1. apr., 730. l., 238. lp.
3. 3758. f., 1. apr., 745. l., 92. lp.
4. 3758. f., 1. apr., 746. l., 189. lp.

Vēsturiskās lugas:

1. Akuraters, J. *Viesturs*. Rīga: D. Zeltiņa un A. Golta apgādībā, 1921. 79 lpp.
2. Grīns, A. *Karoga meklētāji*. Rīga: Valters un Rapa, 1936. 116 lpp.
3. Grīns, A. *Zemgales atmoda*. Rīga: Valters un Rapa, 1937. 46 lpp.
4. Grīns, J. *Kaļostro Jelgavā*. Rīga: Valters un Rapa, 1932. 84 lpp.
5. Kroders, R. *Atdzimšanas dziesma*. Rīga: Grāmatu draugs, 1934. 64 lpp.
6. Zīverts, M. *Trakais Juris*. Pieejams: Mašīnrakstā, Dailes teātrim pārstrādāts, Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas rokrakstu un reto grāmatu krājuma, Mārtiņa Zīverta fondā. Šifra Nr.III, inventarizācijas Nr.4491. 145 lp.
7. Zonbergs, V. *Jelgavas pils cēlējs*. Rīga: Zemnieka Domas, 1937. 158 lpp.
8. Zonbergs, V. *Kungs pie vārtiem*. Rīga: Valters un Rapa, 1938. 164 lpp.
9. Zonbergs, V. *Melnais jātnieks*. Rīga: Autora izdevums, 1936. 26 lpp.

Prese:

1. Aizsargs 1934, Nr.6; 1935, Nr.5; 1936, Nr.2, 12; 1937, Nr.11; 1938, Nr.3
2. Baltijas Vēstnesis 1920, Nr.46
3. Brīvā Zeme 1920, Nr.49; 1933, Nr.12, 134; 1934, Nr.167; 1936, Nr.249; 1937, Nr.242; 1938, Nr.53, 107; 1939, 11., 15.septembris
4. Dailes Magazīna 1933, Nr.36
5. Daugava 1933, Nr.2 1936, Nr.12; 1938, Nr.4
6. Domas 1933, Nr.2
7. Hallo, Latvija 1937, Nr.406
8. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1928, Nr.12; 1933, Nr.1; 1934, Nr.7./8.; 1937, Nr.12
9. Jaunā Diena 1933, Nr.55
10. Jaunais Zemgalietis 1933, Nr.13; 1934, Nr.161

11. Jaunākās Ziņas 1920, Nr.47; 1928, Nr.156 1933, Nr.12, 134; 1936, Nr.249; 1937, Nr.241; 1938, Nr.53; 1939, Nr.258, 18. septembris
12. Kadets 1933, Nr.1; 1936, Nr.11
13. Latvijas Kareivis 1920, Nr.15; 1936, Nr.250; 1937, Nr.242; 1938, Nr.54; 1939, Nr.212
14. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls 1937, Nr.2
15. Militārais Apskats 1933, Nr.3
16. Mūsu Mājas Viesis 1937, Nr.1
17. Radio Abonents 1933, Nr.6
18. Rīts 1936, Nr.301; 1937, Nr.244, 292; 1938, Nr.64; 1939, 15. septembris
19. Sociāldemokrāts 1933, Nr.14
20. Sējējs 1937, Nr.2, 3, 4, 5, 6, 10, 11; 1938, Nr.4
21. Sievietes Pasaule 1937, Nr.18, 21
22. Students 1933, Nr.194; 1937, Nr.3 1938, Nr.10
23. Taisnība 1933, Nr.3
24. Talsu Balss 1935, Nr.1
25. Teātra Vēstnesis 1934, Nr.1
26. Tēvijas Sargs 1936, Nr.45; 1938, Nr.11
27. Universitas 1937, Nr.12; 1938, Nr.5
28. Valdības Vēstnesis 1933, Nr.13; 1934, Nr.161; 1936, Nr.249; 1937, Nr.241
29. Valmierietis 1933, Nr.199
30. Vecais Sikspārnis 1938, Nr.700
31. Zeltene 1936, Nr.23
32. Zemgales Balss 1936, Nr.248; 1937, Nr.198
33. Сегодня 1933, Nr.16; 1934, Nr.200; 1936, Nr.302

Materiāli par K. Ulmaņa autoritāro ideoloģiju:

1. *Brīvības pieminekļa gadagrāmata*. Rīga: Brīvības pieminekļa komitejas izdevums, 1936. 256 lpp.
2. Daģis, J. *Prezidents Kārlis Ulmanis. Latviešu tautas apvienotājs*. ASV: Fraternitas Rusticana, 1975. 576 lpp.
3. Goba, A. *Latvju tautas gods*. Rīga: Pagalms, 1935. 79 lpp.
4. Grīns, A. *Latvijas vēsture*. Rīga: Zemnieka Domas, 1936. 283 lp..
5. Grīns, A. *Varoņu grāmata*. Rīga: Varavīksna, 1935 124 lpp.
6. *Grīns, A., Kroders, A. Jaunā Latvija*. Rīga: Valters un Rapa, 1937. 99 lpp.
7. Kroders, A. *Pa jaunās ideoloģijas ceļiem*. Rīga: Autora izdevums, 1937. 247 lpp.

8. Kubuliņa, A. *Edvarts Virza. Raksti. 2. sēj.* Rīga: Zinātne, 2008. 921.-926., 951.-955., 976.-981., 986.-990. lpp.
9. *Latvijas preses biedrības gadagrāmata.* Rīga: Latvijas preses biedrība, 1936. 344. lp.
10. Ulmanis, K. *Raksti par jauno valsti.* Rīga: Pagalms, 1935. 120 lpp.
11. Zālītis, A. (sast.) *Tev mūžam dzīvot Latvija.* Rīga: Izglītības ministrijas mācību līdzekļu nodaļa, 1938. 432 lpp.
12. Virza, E. *Laikmeta dokumenti.* Rīga: Zemnieka Domas, 1930. 376 lpp.

LITERATŪRA

Grāmatas:

1. Avots, V. *Ulmaņlaiki. Leģendas un fakti.* Rīga: Jumava, 2004. 221. lpp.
2. Bleiere, D., Butulis, I. u.c. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts.* Rīga: Jumava, 2005. 148.-159. lpp.
3. Dunsdorfs, E. *Kārļa Ulmaņa dzīve. Ceļinieks, politiķis, diktators, moceklis.* Rīga: Zinātne, 1992. 233.-326. lpp.
4. Grīns, A. *Vadoņi un politiķi.* Rīga: Litta, 1991. 10.-15. lpp.
5. Hausmanis, V. *Mārtiņš Zīverts.* Rīga: Zinātne, 2003. 229 lpp.
6. Hausmanis, V., Kalnačs, B. *Latviešu drāma. 20. gadsimta pirmā puse.* Rīga: Zinātne, 2004. 527 lpp.
7. Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15. maija apvērsums.* Rīga: Autora izdevums, 1998. 221 lpp.
8. Virza, E. *Kārlis Ulmanis.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 231 lpp.

Zinātniskie raksti:

1. Butulis, I. Kārļa Ulmaņa autoritārās ideoloģijas ietekme uz Latvijas vēstures pētīšanu. *Latvijas Vēsture*, 2001, Nr.2, 59.-63. lpp.
2. Feldmanis, I. Politiskā sistēma un ideoloģija „15. maija Latvijā”. *Latvijas Vēsture*, 2004, Nr.2, 54.-60. lpp.
3. Hiršs, H. Mēs ejam stāvu gaisā... *Grāmata*, 1991, Nr.2, 55.-62. lpp.
4. Irbe, G. Autoritārās Latvijas ideoloģija. *Jaunā Gaita*, 1961, Nr.33, 216.-219. lpp.
5. Neparts, A. Autoritārās Latvijas ideoloģija. *Jaunā Gaita*, 19362, Nr.37, 146.-147. lpp.
6. Stranga, A. 15. maijs. Skats pēc 70 gadiem. *Lauku Avīze*, 2004, 15. maijs, 21. lpp.
7. Рутманис, В. Программа Карлиса Ульманиса – утопия и реальность. *Даугава*, 1995, Nr.1, 117. – 124. с.

Rakstu krājumi:

1. Brikše, I., Benedikts, K. u.c. *Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis...* Rīga: Zinātne, 2007
2. Butulis, I. Zemgale K. Ulmaņa autoritārajā ideoloģijā (1934-1940). *Ģ. Eliasa Jelgavas vēstures un mākslas muzejs. Raksti, III.* Jelgava, 2007. 75. – 78. lpp.
3. Hausmanis, V. Mārtiņš Zīverts. Grām.: *Latviešu rakstnieku portreti. Trimdas rakstnieki.* Rīga: Zinātne, 1994. 123. – 145. lpp.
4. Kalnačs, B. Drāma 30. gadu otrajā pusē. Grām.: Kalnačs, B., Kalniņa, I. u.c. *Latviešu literatūras vēsture, 2. sēj.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1999. 348. – 361. lpp.
5. Kalnačs, B. Voldemārs Zonbergs – Sauleskalns. Grām.: *Latviešu rakstnieku portreti. Pozitīvisti.* Rīga: Zinātne, 2002. 135.-176. lpp.

Uzziņu literatūra:

1. Būmanis, A., Švābe, A., Dišlers, K. *Latviešu konversācijas vārdnīca.* 5. sēj. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1930.-1931., 10165.-10166. lpp.; 10. sēj. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1933.-1934., 18465.-18466. lpp.
2. Brempele, Ā., Flīgere, Ē. *Latviešu periodika.* 3. sēj. Rīga: Zinātne, 1988, 76.-82., 183.-184., 215.-218., 282.-285., 550., lpp.
3. Caune, V., Ginters, A. *Latviešu zinātne un literatūra.* Rīga: Latvijas Valsts bibliotēka, 1920, 1933-1934, 1936
4. Kušķis, G. Arturs Kroders (1892-1973). *Ogres Vēstis*, 2003, 7. janvāris, 4. lpp.
5. Sniedze, E. *Latviešu teātra hronika 1919 – 1940.* Rīga: Zinātne, 2006. 658 lpp.
6. Treijs, R. Neatkarības laika žurnālists. Arturam Kroderam – 100. *Rīgas Balss*, 1922. gada 8. aprīlis, 4. lpp.
7. *Latviešu valodas vārdnīca. 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu.* Rīga: Avots, 2006. 1166. lpp.
8. Cuddon, J.A. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory.* Oxford; Malden: Blackwell, 1998. 136 p.